

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “พฤติกรรมกาเปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ตในการดำเนินชีวิตประจำวันของกลุ่มวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร” ผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาศึกษา เพื่อให้เป็นแนวทางในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา
2. ทฤษฎีพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจ
3. ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับสาร
4. ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ
5. ทฤษฎีความคาดหวังจากสื่อ
6. แนวคิดด้านลักษณะทางประชากรศาสตร์
7. แนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่น
8. แนวคิดเกี่ยวกับสื่อใหม่
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive Development Theory)

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ (Piaget's Cognitive Development Theory) โดยฌอง เพียเจท์ (Piaget) ได้เน้นว่าพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์จะเป็นไปตามขั้นตอนมีทั้งหมด 4 ขั้นตอนตามลำดับ¹ คือ

1. ขั้นตอนการใช้ประสาทสัมผัส (Sensorimotor Stage) เป็นพัฒนาการทางสติปัญญาขั้นตอนที่ทารกแรกเกิด ถึง 2 ขวบ จะใช้ประสาทรับสัมผัสและตอบสนองต่อสิ่งเร้าและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม เช่น ทารกจะลืมตาเมื่อมีแสงสว่างมากกระทบ เป็นต้น
2. ขั้นเตรียมการ (Preoperational Stage) เป็นพัฒนาการทางสติปัญญาขั้นที่สองของเด็กวัย 3 ถึง 7 ขวบ ซึ่งถือว่าตนเองเป็นผู้ใหญ่ หรือเป็นศูนย์กลางของสังคม (Ego Centric) จึงเอา

¹ศรีเรือน แก้วกังวาล, จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย, พิมพ์ครั้งที่ 9, 2 เล่ม (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), 2:54-55.

แต่ใจตนเอง ขาดความมีเหตุมีผล ขาดความรู้สึกผิดชอบชั่วดี กฎหมายบ้านเมืองจึงไม่เอาผิดแก่เด็กอายุไม่เกิน 7 ขวบ ที่กระทำความผิดทางกฎหมาย ขั้นนี้เป็นขั้นเตรียมการทางสมองที่จะเริ่มมีเหตุมีผลต่อไป

3. **ขั้นเรียนรู้รูปธรรม (The Concrete Operation Stage)** เป็นพัฒนาการของเด็กวัย 8 ถึง 12 ปี สถิติปัญญาพัฒนาดีขึ้น สามารถใช้ความคิด ในการเกิดความคิดรวบยอดของวัตถุสิ่งของ มิติต่าง ๆ ได้แก่ ความกว้าง ยาว ลึก และมิติของเวลา วันนี้ พุ่งนี้ เข้าใจในการใช้เหตุผลและการเปรียบเทียบได้แก่ มากกว่า น้อยกว่า ใหญ่กว่า สั้นกว่า ยาวกว่า และเท่ากันสามารถจัดรวมและจัดแยกประเภทของสิ่งของได้

4. **ขั้นเรียนรู้สิ่งที่เป็นนามธรรม (Formal Operation Stage)** เป็นพัฒนาการของเด็กวัยรุ่นที่มีอายุ 13 ถึง 16 ปี ซึ่งสถิติปัญญาของเด็กวัยรุ่นจะพัฒนาได้ดีประมาณ 90 เปอร์เซ็นต์ จึงสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมนามธรรม ตลอดจนหลักตรรกศาสตร์ได้นอกจากนี้ยังเข้าใจกฎเกณฑ์ของสังคม สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาและทดสอบข้อสมมติฐานและข้อพิสูจน์ต่าง ๆ ได้

จากทฤษฎีการพัฒนาสติปัญญาของเพียเจท์ (Piaget) ดังกล่าว ผู้ศึกษาได้นำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดหลักในการศึกษาเรื่อง “พฤติกรรมการเปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ตในการดำเนินชีวิตประจำวันของกลุ่มวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร” เพื่อใช้ในการกำหนดอายุของกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ซึ่งคือ กลุ่มวัยรุ่นที่มีอายุระหว่าง 13 ถึง 16 ปี โดยทำการศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์ พฤติกรรมการเปิดรับ การใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

ทฤษฎีพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจ (Theory of Cognitive and Affective Development)

ฌอง เพียเจท์ (Piaget) เป็นนักจิตวิทยาที่ได้ศึกษาว่าคนเรามีการพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจเป็นไปอย่างไร ซึ่งทำให้เราได้ว่ารู้ว่าคุณรู้ความเข้าใจต่อสิ่งต่าง ๆ ของเด็กและผู้ใหญ่นั้นแตกต่างกัน แนวความคิดที่สำคัญต่อการเข้าใจพฤติกรรมและพัฒนาการของบุคคลประกอบด้วย 2 เรื่องหลัก คือ กระบวนการพัฒนา โครงสร้างทางความรู้ความเข้าใจ และขั้นพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจ²

²เรื่องเดียวกัน, น. 62-67.

1. กระบวนการพัฒนาโครงสร้างทางความรู้ความเข้าใจ ตามแนวคิดของเพียเจท์ (Piaget) นั้น โครงสร้างทางความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งต่าง ๆ ของบุคคลมีการเพิ่มขึ้นหรือพัฒนาไป โดยใช้กระบวนการทางสมอง 3 อย่าง คือ

1.1 การรับเข้ามาสู่โครงสร้างทางความรู้ความเข้าใจ (Assimilation)

เป็นกระบวนการการรับข้อมูลจากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เข้ามาเป็น หรือเข้ามาสู่โครงสร้างทางความรู้ความเข้าใจ เช่น เมื่อเด็กเห็นสัตว์ชนิดหนึ่งและผู้ใหญ่ชี้บอกว่าเป็นสุนัข เด็กก็จะรับภาพและคำว่าสุนัขเข้าเป็นโครงสร้างทางความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสุนัข และเมื่อเด็กไปพบเห็นสัตว์ที่มีลักษณะเหมือนหรือคล้ายคลึงกับสุนัขที่เคยมาก็จะรับข้อมูลเหล่านี้เข้ามาสู่โครงสร้างทางความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสุนัข เช่นนี้ไปเรื่อย ๆ

1.2 การปรับโครงสร้างทางความรู้ความเข้าใจ (Accomodation)

เป็นกระบวนการการปรับเปลี่ยนหรือขยายโครงสร้างทางความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งต่าง ๆ ให้เข้ากับประสบการณ์ที่ได้รับ เช่น จากประสบการณ์ที่ผ่านมาเด็กเคยเห็นสุนัขที่มีลักษณะใกล้เคียง คล้ายคลึงกัน ต่อมาเมื่อเด็กไปพบสัตว์ที่มีลักษณะไม่เหมือนกับสุนัขที่เคยเห็นมา แต่สัตว์ชนิดนี้เรียกว่าสุนัขเช่นกัน แสดงว่าเด็กได้พบประสบการณ์ใหม่ที่แตกต่างจากโครงสร้างทางความรู้ความเข้าใจเดิม ดังนั้นเด็กจึงต้องปรับโครงสร้างทางความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสุนัขใหม่ เพื่อให้สามารถบรรจุข้อมูลใหม่เกี่ยวกับสุนัขนี้ได้ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสุนัขของเด็กจึงมีหลากหลายขึ้นนั่นเอง

1.3 การจัดระบบ (Organization)

เป็นกระบวนการจัดความรู้ ความเข้าใจที่บุคคลมีให้มีความเป็นประเภท เป็นระบบระเบียบ และมีความเกี่ยวเนื่องต่อกัน ทั้งนี้เพื่อที่จะช่วยให้บุคคลรับรู้หรือเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมที่ประสบนั้นได้ดีขึ้น

2. ขั้นพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจ เพียเจท์ (Piaget) เชื่อว่าคนเรามีการพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งต่าง ๆ เป็น 4 ขั้น โดยขั้นที่สูงขึ้นหมายถึงการเข้าใจต่อสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นในแง่มุมมองที่แตกต่างหลากหลายขึ้น ฉะนั้นปริมาณการรับข้อมูลที่มากกว่า อาจจะไม่ทำให้การคิดการเข้าใจของบุคคลพัฒนาไปสู่ขั้นที่สูงกว่าก็ได้ ถ้าไม่ทำให้บุคคลมีคุณภาพทางความคิด ความเข้าใจที่แตกต่างไป ดังนั้นการพัฒนากการทางความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งแวดล้อมจึงเป็นกระบวนการที่บุคคลจะต้องกระทำกิจกรรมหรือปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และสามารถสร้างโครงสร้างของความรู้ความเข้าใจที่มีความแตกต่างหลากหลายมากขึ้น และลึกซึ้งขึ้น โดยเพียเจท์ (Piaget) มองว่า การเริ่มเข้าสู่ในแต่ละขั้น และการพัฒนาอย่างสมบูรณ์ในขั้นนั้น ๆ ของแต่ละคน

อาจมีความแตกต่างกัน อายุที่กำหนดไว้สำหรับแต่ละชั้นจึงเป็นตัวเลขประมาณเท่านั้น บางคนอาจพัฒนาการเร็วกว่า หรือช้ากว่าที่กำหนดไว้ ชั้นพัฒนาการทั้ง 4 ชั้น ได้แก่

2.1 ชั้นประสาทรับรู้และการเคลื่อนไหว (Sensorimotor Stage)

อยู่ในช่วงอายุ ตั้งแต่แรกเกิดถึง 2 ปี การทำความเข้าใจต่อสิ่งต่าง ๆ ของเด็กวัยนี้จะอาศัยประสาทสัมผัสรับรู้ และการเคลื่อนไหวอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย เช่นการมองเห็น การได้ยิน การสัมผัสแตะต้อง การดูด การกัด การคว่ำ จับ หรือขว้างปา การถือการเตะ เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าในช่วงแรก ๆ ของวัยนี้ทารกจะใช้พฤติกรรมลักษณะดังกล่าวในการเรียนรู้หรือทำความเข้าใจต่อสิ่งแวดล้อม จนกระทั่งในระยะปลายของขั้นนี้ เด็กจึงเริ่มที่จะเข้าใจและเริ่มใช้สัญลักษณ์ง่าย ๆ ได้ เริ่มมีการคิดในใจได้ เลียนแบบโดยที่ไม่ต้องมีตัวแบบอยู่ต่อหน้าได้ รวมทั้งเริ่มอนุมานความสัมพันธ์ของเหตุ และผล ง่าย ๆ ได้

2.2 ชั้นก่อนปฏิบัติการทางการคิด (Preoperational Stage)

อายุประมาณ 2 ถึง 7 ปี ในขั้นนี้เด็กจะเข้าใจและเรียนรู้การใช้สัญลักษณ์แทนสิ่งต่าง ๆ ได้ จึงเรียนรู้ภาษาได้อย่างรวดเร็ว สามารถสร้างภาพแทนสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาในใจได้ นั่นคือเด็กเริ่มมีการคิดจินตนาการได้ แต่อย่างไรก็ตาม การคิดการเข้าใจของเด็กวัยนี้ก็มีลักษณะที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง และมีข้อจำกัดหลายประการ ที่เด็กไม่อาจเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้หลากหลายมิติไปพร้อม ๆ กัน ทำให้การคิดมีลักษณะที่ยังไม่สมบูรณ์ตามความเป็นเหตุและผลที่ถูกต้องได้ จึงเรียกขั้นนี้ว่า เป็นชั้นก่อนปฏิบัติการทางการคิด

2.3 ชั้นปฏิบัติการทางการคิดด้วยรูปธรรม (Concrete operational Stage)

อยู่ในช่วงอายุประมาณ 7 ถึง 11 ปี เด็กมีพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกต้อง สมเหตุสมผล สามารถคิดย้อนกลับได้ เข้าใจกฎเกณฑ์ในหลายมิติพร้อมกันได้ จึงทำให้สามารถคิดหาเหตุและผลได้ แก้ปัญหาอย่างเป็นระบบได้ แต่มีข้อจำกัดว่า ความรู้ความเข้าใจและความสามารถทางการคิดเหล่านี้จะต้องสามารถแทนด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรมได้

2.4 ชั้นปฏิบัติการทางการคิดด้วยนามธรรม (Formal operational Stage)

ขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุตั้งแต่ 11 ปี ขึ้นไป บุคคลสามารถคิดและเข้าใจในสิ่งที่ เป็นนามธรรมได้ จึงสามารถคิดอนุมานหาเหตุผลที่นอกเหนือไปจากที่ข้อมูลมีอยู่ได้ นั่นคือเข้าใจการตั้งสมมุติฐาน และหาข้อมูล หาเหตุผลมาพิสูจน์ หาข้อสรุปได้ วัยรุ่นส่วนใหญ่จะมีพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจอยู่ในขั้นนี้ ผู้ใหญ่เองก็มีพัฒนาการทางการคิดอยู่ในขั้นนี้เช่นเดียวกัน เราจึงมักจะพบว่าเวลาที่พ่อแม่ ครู หรือผู้ใหญ่บอกสั่งสอนอะไร วัยรุ่นจะไม่เชื่ออย่างง่าย ๆ เหมือน

ในวัยเด็ก นั้นเป็นเพราะวัยรุ่นมองว่าตนสามารถคิด และหาเหตุผลเองได้ เข้าใจความเป็นจริงในสิ่งต่าง ๆ ได้ไม่แพ้ผู้ใหญ่ จึงไม่ยอมให้ผู้ใหญ่มายบงการในความคิดของตน

จากทฤษฎีพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจของเพียเจท์ (Piaget) ดังกล่าว ผู้ศึกษาได้นำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดหลักในการศึกษาเรื่อง "พฤติกรรมกรเปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ตในการดำเนินชีวิตประจำวันของกลุ่มวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร" เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาโครงสร้างทางความรู้ความเข้าใจ และขั้นพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจ ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ในที่นี้ผู้ส่งสาร คือ เว็บไซต์ต่าง ๆ ส่วนผู้รับสาร คือ กลุ่มวัยรุ่น มีวิธีการปรับพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจให้มีความเข้าใจในเนื้อหาของสารที่ตรงกันได้อย่างไร

ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับสาร (Media Exposure Theory)

การเปิดรับข่าวสาร เป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ และประสบการณ์ของมนุษย์ ในชีวิตประจำวัน การเปิดรับข่าวสารจะทำอย่างเป็นขั้นตอนซึ่ง แคลปเปอร์ (Klapper) ได้อธิบายถึงกระบวนการเลือกเปิดรับข่าวสาร (Selectivity Process) ดังนี้³

1. การเลือกเปิดรับ หรือการเลือกใช้ (Selective Exposure) บุคคลจะเลือกเปิดรับข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ ตามความสนใจและความต้องการของตนเอง ทั้งนี้เพื่อนำมาแก้ปัญหาหรือสนองความต้องการของตน ดังนั้นในการเลือกเปิดรับบุคคลจะหลีกเลี่ยงข่าวสารที่ขัดแย้งกับความรู้อีกคิดของตน

2. การเลือกตามความสนใจ (Selective Attention) บุคคลจะเลือกให้ความสนใจเฉพาะข่าวสารที่สอดคล้องกับทัศนคติ และความเชื่อดั้งเดิมของตน และพยายามหลีกเลี่ยงที่จะให้ความสนใจกับข่าวสารที่ขัดแย้งกับทัศนคติ และความเชื่อดั้งเดิมของตน

3. การเลือกรับรู้ และการเลือกตีความ (Selective Perception and Selective Interpretation) บุคคลจะเลือกรับรู้ และตีความข่าวสารที่ได้รับไปในทางที่สอดคล้องกับทัศนคติ และประสบการณ์ที่มีอยู่ก่อน

³พีระ จิระโสภณ, "ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน," หลักและทฤษฎีการสื่อสาร (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2540), น. 84-85.

4. การเลือกจดจำ (Selective Retention) บุคคลจะเลือกจดจำเนื้อหาสาระของสารเฉพาะที่ต้องการจะเก็บไว้เป็นประสบการณ์ เพื่อที่จะนำไปใช้ในโอกาสต่อไป และจะพยายามลืมในส่วนที่ต้องการของตน

ดังนั้นความต้องการและการเลือกรับสารของแต่ละบุคคล จะส่งผลทำให้บุคคลมีพฤติกรรมการเปิดรับข้อมูลข่าวสารแตกต่างกันไป โดยบุคคลจะเปิดรับข่าวสารที่ตรงกับความสนใจและความต้องการของตน

ในงานวิจัยของแม็คลอยด์ (McLeod) ได้ระบุว่า ตัวชี้วัด (Index) ที่ใช้ในการวัดพฤติกรรมการเปิดรับสื่อ (Media Exposure) มี 2 ชนิด คือ⁴

1. วัดจากเวลาที่ใช้กับสื่อ คือ การวัดจากเวลาที่บุคคลเปิดรับสื่อ เช่น ช่วงเวลาที่เปิดรับ เวลาที่ใช้กับสื่อ

2. วัดจากความถี่ของการใช้สื่อ คือ การวัดความถี่ในการใช้สื่อของแต่ละบุคคลแยกตามประเภทของเนื้อหาที่แตกต่างกัน เช่น ความถี่ของการอ่านหนังสือพิมพ์ในหน้าการศึกษาวัดความถี่ของการรับฟังรายการวิทยุ

โดย แม็คลอยด์ (McLeod) กล่าวว่า การวัดเรื่องเวลาใช้สื่อมีข้อเสียตรงที่ว่าคำตอบขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ความสนใจของผู้ฟัง เวลาว่างที่คนมีอยู่ และการมีสื่อที่ใกล้ตัว (Availability of the Medium) ด้วยเหตุนี้ คำตอบเกี่ยวกับเวลาที่ใช้สื่อ จึงมักไม่สามารถแปลความหมายทางจิตวิทยาและมักจะไม่ให้ผลที่ชัดเจนเมื่อนำไปสัมพันธ์กับตัวแปรอื่น และเพื่อแก้ปัญหาความไม่ชัดเจนในเรื่องนี้ จึงได้มีการเปิดวัดตัวแปรการเปิดรับสื่อมวลชน โดยใช้ความถี่ของการใช้สื่ออย่างเฉพาะเจาะจงในเนื้อหา เช่น วัดความถี่ของการอ่านข่าวที่มีเนื้อหาหนักในหนังสือพิมพ์ ความถี่ของการชมรายการโทรทัศน์ และความถี่ของการรับฟังรายการวิทยุ เป็นต้น

⁴McLeod and O'Keefe, 1972, อ้างถึงใน ธนัสถ์ เกษมไชยานันท์, "ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้เว็บไซต์ (Web-Site) ของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในเขตกรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), น. 26-29.

จอห์น เมอร์ริลล์ และราล์ฟ โลไวทิน (John C. Merrill and Ralph L. Lowenstein) ได้แสดงความคิดเห็นว่า บุคคลมีพฤติกรรมในการเปิดรับข่าวสารเนื่องจากแรงผลักดันภายใน คือ⁵

1. ความเหงา เป็นเหตุผลทางจิตวิทยาที่เชื่อว่า มนุษย์ไม่ชอบที่จะอยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง เพราะเกิดความรู้สึกสับสน วิตกกังวล หวาดกลัว และไม่อยากถูกเมินเฉยจากสังคม ดังนั้นมนุษย์จึงชอบหรือพยายามรวมกลุ่มสังสรรค์ ซึ่งหากไม่สามารถติดต่อกับบุคคลอื่นได้โดยตรงก็มักจะใช้สื่อเพื่อเป็นตัวกลางในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น

2. ความอยากรู้อยากเห็น เป็นคุณสมบัติพื้นฐานของมนุษย์ เพราะธรรมชาติของมนุษย์ จะมีความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเองมากที่สุด ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นวัตถุสิ่งของ ความคิดหรือการกระทำ นอกจากนั้นพฤติกรรมอยากรู้อยากเห็น อาจเป็นความอยากรู้อยากเห็นในแง่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่มีผลกระทบต่อตนเองทั้งทางตรงและทางอ้อม หรืออาจเป็นผลกระทบต่อผู้อื่น

3. ประโยชน์ที่ตนเองสามารถใช้สอย โดยพื้นฐานมนุษย์เป็นผู้ที่มีความเห็นแก่ตัวซึ่งในฐานะที่เป็นผู้รับข่าวสาร ดังนั้นมนุษย์จึงต้องการแสวงหาข่าวสาร และใช้ข่าวสารเพื่อสร้างประโยชน์ต่อตนเอง เช่น ทำให้ความคิดของตนบรรลุผลเพื่อเสริมความเด่นของตน และทำให้ตนเองได้รับความสะดวกสบาย ปลอดภัย รวมทั้งได้รับข่าวสารที่ทำให้ตนเองเกิดความสนุกสนานบันเทิง

4. ลักษณะเฉพาะของสื่อ สื่อแต่ละประเภทมีลักษณะเฉพาะ ทำให้เมื่อผู้รับข่าวสารแต่ละบุคคลเปิดรับสื่อ จะพิจารณาจากสื่อที่สามารถตอบสนองของความต้องการและทำให้ตนเองเกิดความพึงพอใจ

จากทฤษฎีการเปิดรับข่าวสาร พบว่า ผู้รับสารจะเลือกและแสวงหาข่าวสารตามความต้องการที่แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงได้นำทฤษฎีการเปิดรับข่าวสารมาประกอบในการศึกษา โดยผู้ศึกษาได้นำแนวความคิดของแม็คคลอยด์ (McLeod) มาเป็นเครื่องมือในการวัดพฤติกรรมการเปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ตของกลุ่มวัยรุ่น ได้แก่ วัดระยะเวลาของการใช้สื่อ วัดความถี่ของการใช้สื่อ และจากการที่กลุ่มวัยรุ่นนิยมใช้อินเทอร์เน็ตจึงได้นำแนวความคิดของแคลปเปอร์

⁵John C. Merrill and Ralph L. Lowenstein, 1971, อ้างถึงใน มนต์ชัย ศรีเพชรน้อย, "ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตของกลุ่มวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547), น. 13-14.

(Klapper) ที่ว่าในการเปิดรับสารของกลุ่มวัยรุ่นมีขบวนการในการเปิดรับ คือ การเลือกเปิดรับ หรือ การเลือกใช้ การเลือกตามความสนใจ การเลือกรับรู้ และการเลือกตีความ และการเลือกจดจำมา เป็นกรอบเพื่อการศึกษาด้วย

ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ (Uses and Gratifications Theory)

ทฤษฎีนี้ให้ความสนใจกับผู้รับสาร (Media Users) มากกว่าตัวสาร (Media/ Content) แคทซ์ (Katz) บลูมเลอร์ (Blumler) และเกอร์วิทซ์ (Gurvitch) ได้กล่าวว่า

เมื่อเปรียบเทียบกับ การศึกษาผลกระทบของสื่อที่เชื่อว่า สื่อมีอิทธิพลโดยตรงกับ ผู้รับสาร (Classical Effect Studies) แล้ว ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ เริ่มต้นที่ผู้บริโภคสื่อ (Media Consumer) แทนที่จะเป็นข่าวสารของสื่อ (Media Message) และศึกษาพฤติกรรมกรรมการสื่อสารของคนจาก ประสบการณ์โดยตรงที่เขามีกับสื่อทฤษฎีนี้มองว่า ผู้รับสาร (Audience) มีบทบาทอย่างกระตือรือร้นในฐานะผู้กระทำ (Active) ในการที่จะใช้ประโยชน์ จากเนื้อหาของสื่อมากกว่าที่จะเป็นผู้รับผล หรือเป็นผู้ถูกกระทำ (Passive) จาก สื่อเพียงด้านเดียวเพราะฉะนั้น ความสัมพันธ์ตามทฤษฎีนี้ จึงไม่ใช่ความสัมพันธ์ที่มีทิศทางจากเนื้อหาข่าวสาร (Message) ไปสู่ผล (Effects) แต่เป็นความสัมพันธ์ ในลักษณะที่ว่า ผู้รับสารนำสารไปใช้ประโยชน์และการใช้ประโยชน์นั้น (Usage) เป็นตัวแปรแทรกในกระบวนการของผล

ดังนั้นในการศึกษาสื่อมวลชนตามแบบของทฤษฎีนี้มีข้อยอมรับก่อน ดังนี้คือ⁶

1. มนุษย์จะจงแสวงหาข่าวสาร ไม่ได้ถูกยึดเยียดให้อ่าน ดู หรือฟัง มนุษย์มี ทาง เลือกที่จะหลบหลีกข่าวสารได้ถ้าต้องการ
2. การใช้สื่อมวลชนของมนุษย์มีจุดมุ่งหมาย (Goal Directed)

⁶E. Katz, J.G. Blumler and M. Gurvitch, 1974, อ้างถึงใน จรินทร์ ธนาศิลป์กุล, "การใช้ประโยชน์ และความพึงพอใจต่อเว็บไซต์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ของนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), น. 13-22.

3. สื่อมวลชนต้องแข่งขันกับสิ่งเร้าอื่น ๆ อีกหลายอย่างที่อาจจะตอบสนองความต้องการรู้ (Needs for Orientation) ของมนุษย์ได้

4. มนุษย์เป็นผู้กำหนดความต้องการของตัวเองจากความสนใจ แรงจูงใจที่เกิดขึ้นในกรณีต่าง ๆ กัน

5. มนุษย์ทุกคนเป็นปัจเจกบุคคลที่มีความต้องการส่วนตัว

แคทซ์ (Katz) บลูมเลอร์ (Blumler) และเกอร์วิทซ์ (Gurvitch) ได้สร้างเครื่องมือวัดลักษณะการใช้สื่อที่ประยุกต์มาจากแบบจำลองให้มีลักษณะใช้งานจริงได้มากขึ้น โดยใช้ตัวแปร 3 ตัวแปรเป็นแกน ซึ่งในแต่ละตัวแปรมีคุณลักษณะแยกย่อยออกไป และสามารถผสมเป็นสูตรเพื่อจัดแบบแผนการใช้สื่อของบุคคล ดังนี้⁷

1. ลักษณะความต้องการ (Mode) ได้แก่

1.1 ต้องการเพิ่มมากขึ้น

1.2 ต้องการให้ลดน้อยลง

1.3 ต้องการให้ได้มา

2. จุดประสงค์ของการติดต่อของบุคคลต่อสิ่งภายนอก (Connection) ได้แก่

2.1 เพื่อรับข่าวสาร ความรู้

2.2 เพื่อความพึงพอใจเพื่อประสบการณ์ทางอารมณ์

2.3 เพื่อความเชื่อถือ ความมั่นใจ ความมั่นคง และสถานภาพ

2.4 เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์

3. บุคคลหรือสิ่งภายนอกที่มนุษย์โยงการติดต่อไปสู่ (Referent) ได้แก่

3.1 ตนเอง

3.2 ครอบครัว

3.3 เพื่อนฝูง

3.4 สังคม รัฐบาล

3.5 ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม

3.6 โลก

⁷E. Katz, J.G. Blumler and M. Gurvitch, "Utilization of Mass Communication by the Individual," in The Uses of Mass Communications: Current Perspectives on Gratifications Research (Beverly Hill: Sage Publication, 1974), p. 20.

3.7 สิ่งภายนอกอื่น ๆ ที่มีความหมายน้อย

จากองค์ประกอบทั้ง 3 นี้ แคทซ์ (Katz) และคณะ ได้สร้างข้อความแสดงถึงความต้องการของบุคคลที่ใช้สื่อเพื่อตอบสนองความพึงพอใจของตน และได้นำข้อความทั้งหมดนั้นมาแยกกลุ่มตามความต้องการลักษณะทาง **Cognitive Need, Affective Need, Integrative Need** และ **Escape Need** ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. **Cognitive Need** คือ ความต้องการที่ผู้รับสารเปิดรับสื่อมวลชน เพื่อรับรู้ข่าวสาร ความรู้ และความเข้าใจในตัวบุคคล เหตุการณ์หรือสิ่งต่าง ๆ

2. **Affective Need** คือ ความต้องการที่ผู้รับสารเปิดรับสื่อมวลชน เพื่อความพึงพอใจ หรือได้รับประสบการณ์ทางอารมณ์ รวมทั้งในเรื่องความสวยงามหรือศิลปะต่าง ๆ

3. **Integrative Need** คือ ความต้องการที่ผู้รับสารเปิดรับสื่อมวลชน เพื่อจะได้รับความเชื่อถือ ความมั่นใจ ความมั่นคง และสถานภาพอันเป็นที่ยอมรับ

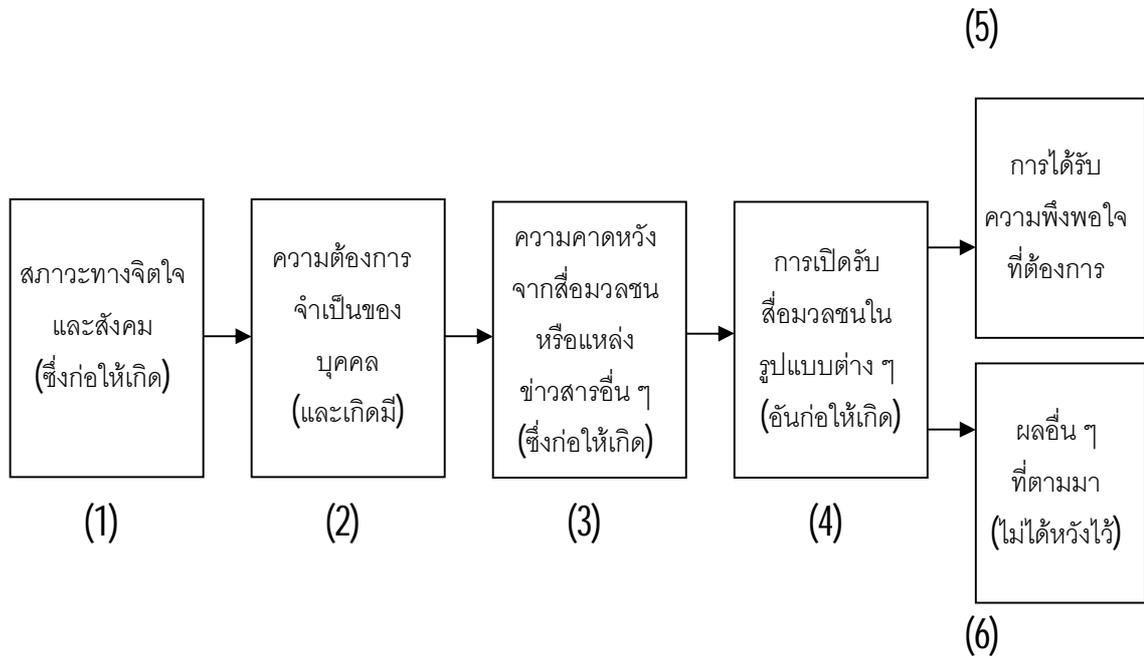
4. **Escape Need** คือ ความต้องการที่ผู้รับสารเปิดรับสื่อมวลชน เพื่อหลีกเลี่ยงจากสภาพความเป็นจริงชั่วขณะ

นอกจากนี้ แคทซ์ (Katz) บลูมเลอร์ (Blumler) และเกอร์วิทซ์ (Gurvitch) ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจในการสื่อสารของผู้รับสาร ดังนี้

แนวทางการศึกษาการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจคือ การศึกษาผู้รับสารเกี่ยวกับ (1) สภาวะทางสังคมและจิตใจซึ่งก่อให้เกิด (2) ความต้องการจำเป็นของบุคคลและเกิดมี (3) ความคาดหวังจากสื่อมวลชนหรือแหล่งข่าวสารอื่น ๆ แล้วนำไปสู่ (4) การเปิดรับสื่อมวลชนในรูปแบบต่าง ๆ อันก่อให้เกิดผลคือ (5) การได้รับความพึงพอใจตามที่ต้องการ และ (6) ผลอื่น ๆ ที่ตามมาซึ่งอาจจะไม่ใช่ผลที่ตั้งเจตนาไว้ก็ได้

องค์ประกอบต่าง ๆ เกี่ยวกับแนวคิดในเรื่องการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจจากสื่อมวลชนตามที่กล่าวมา แสดงให้เห็นในรูปแบบจำลองได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 2.1
แบบจำลองการสื่อสารของแคทซ์ และคณะ

แบบจำลองการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจนี้ ได้อธิบายถึงกระบวนการรับสารในการสื่อสารมวลชนและการใช้สื่อมวลชนโดยปัจเจกบุคคล ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเลือกบริโภคสื่อมวลชนขึ้นอยู่กับความต้องการหรือแรงจูงใจของผู้รับสารเอง บุคคลแต่ละคนย่อมมีวัตถุประสงค์ มีความตั้งใจ และมีความต้องการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชน เพื่อสนองความพึงพอใจของตนเอง ด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน

ทั้งนี้แคทซ์และคณะ ได้ศึกษาและอธิบายถึงปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการใช้สื่อของผู้ใช้สื่อหรือผู้รับสาร ดังนี้

1. สภาพทางสังคมและลักษณะทางจิตวิทยาของผู้รับสาร (The Social and Psychological Origins) ทำให้มนุษย์มีความต้องการแตกต่างกันออกไป
2. ความต้องการและความคาดหวังในการใช้สื่อของผู้รับสาร (Needs, Expectation of the Mass Media) ที่แตกต่างกัน ทำให้แต่ละคนคาดคะเนว่าสื่อแต่ละประเภทจะสนองความพึงพอใจได้ต่างกันออกไป

โดยทั้งสองปัจจัยนำไปสู่พฤติกรรมกรรมการเปิดรับข่าวสารที่ต่างกัน อันเป็นผลมาจากความพึงพอใจที่แตกต่างกันนั่นเอง

ส่วน แมกซ์เวลล์ อี แม็คคอมบ์ และลี บี เบคเคอร์ (Maxwell E. McCombs and Lee B. Becker) ทำการศึกษาพฤติกรรมของผู้รับสารเกี่ยวกับการใช้สื่อมวลชนเพื่อสนองตอบความต้องการ 6 ประการ คือ⁸

1. เพื่อต้องการรับรู้เหตุการณ์ (Surveillance) โดยการสังเกตการณ์และติดตามความเคลื่อนไหวต่าง ๆ จากสื่อมวลชน เพื่อให้รู้เท่าทันต่อเหตุการณ์ ทำให้ทันสมัยและคัดเลือกข่าวสารที่มีความสำคัญสำหรับการเรียนรู้

2. เพื่อต้องการคำแนะนำ (Guidance) ในการปฏิบัติตนให้ถูกต้องและช่วยในการตัดสินใจในชีวิตประจำวัน เพื่อความอยู่รอดในระบบสังคมและการเมือง

3. เพื่อนำเอาไปใช้ในการสนทนา (Anticipated Communication) โดยการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนไปเป็นข้อมูลในการสนทนาในชีวิตประจำวัน

4. เพื่อต้องการมีส่วนร่วม (Participation) ในเหตุการณ์ หรือความเป็นไปต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว

5. เพื่อเสริมความคิดเห็นเดิมให้มั่นคงยิ่งขึ้น (Reinforcement) หรือช่วยสนับสนุนการตัดสินใจที่ได้ทำไปแล้ว

6. เพื่อความบันเทิง (Entertainment) เพื่อความเพลิดเพลินและผ่อนคลายอารมณ์ แมคควอล (McQuail)⁹ กล่าวว่า แนวทางการศึกษาตามทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจนี้ได้ให้ความสำคัญกับการเลือก การรับรู้และการตอบสนองต่อสื่อของผู้รับสารเป็นหลัก ซึ่งหัวใจหลักของข้อตกลงพื้นฐานตามทฤษฎีนี้คือ ผู้รับสารนั้นรู้ตัวอยู่เสมอและเป็นผู้เลือกสรรช่องทางและเนื้อหาที่เขาต้องการด้วยตนเอง ความเชื่ออีกความเชื่อหนึ่งตามทฤษฎีนี้คือ ผู้รับสารสามารถเรียนรู้และจะจำความหมายของประสบการณ์ที่ได้รับผ่านสื่อได้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นทั้งกระบวนการตอบสนองต่อสื่อและกระบวนการทางจิตใจ อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาในเรื่องการใช้สื่อเพื่อสนองความพึงพอใจของมนุษย์เป็นแนวคิดที่มีความเชื่อว่าผู้รับสารเป็นผู้กำหนดว่าตน

⁸Maxwell E. McCombs and Lee B. Becker, 1979, อ้างถึงใน นิชดา เตรียมชัยศรี, "การเปิดรับข่าวสาร ความพึงพอใจ และการใช้ประโยชน์ในการสื่อสารผ่านระบบเครือข่าย INTERNET ของพนักงานธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), น. 25.

⁹กาญจนา แก้วเทพ, สื่อสารมวลชน: ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, 2541), น. 114-115.

ต้องการอะไร จากสื่อใด และสารอะไรจึงจะสนองความพอใจของตนได้ เป็นการเน้นความสำคัญของผู้รับสารในฐานะผู้กระทำการสื่อสาร ผู้รับสารไม่ได้เป็นเพียงผู้รับเอาอิทธิพลจากสื่อมวลชนเท่านั้น หากแต่จะเลือกใช้สื่อและรับสารที่สามารถสนองความต้องการและความพอใจของตน ดังจะเห็นว่าแนวคิดนี้ มักจะเรียกผู้รับสารว่า “ผู้ใช้” (User) แทนที่จะเรียกผู้รับสาร (Audience/ Receiver) อย่างที่เคยเรียกกันโดยแนวคิดดังกล่าวทำให้ความสำคัญกับผู้รับสารในฐานะตัวจักรสำคัญที่สามารถตัดสินใจโดยอาศัยพื้นฐานความต้องการของตนเองเป็นหลัก

แมคควอล (Denis McQuail) ทำการศึกษาชุดตัวแปรความต้องการที่ผู้รับสารต้องการจากสื่อมวลชน ซึ่งแบ่งออกเป็น¹⁰

1. ความต้องการข่าวสารสารสนเทศ (Information)

- 1.1 ติดตามเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตัวเอง สภาพปัจจุบันที่อยู่รอบตัว สภาพปัจจุบันของสังคมและโลก
- 1.2 แสวงหาข้อแนะนำการปฏิบัติหรือแสวงหาความคิดเห็นและทางเลือกในการตัดสินใจ
- 1.3 สนองความต้องการอยากรู้อยากเห็นและความสนใจทั่วไป
- 1.4 เรียนรู้และศึกษาด้วยตนเอง
- 1.5 สร้างความรู้สึกมั่นคงจากความรู้ที่ได้มาจากสื่อมวลชน

2. ความต้องการสร้างควมมีเอกลักษณ์ให้แก่บุคคล (Personal Identity)

- 2.1 แสวงหาแรงเสริม (Reinforcement) แก่ค่านิยมส่วนบุคคล
- 2.2 แสวงหาตัวแบบทางพฤติกรรม
- 2.3 แสดงออกร่วมกับค่านิยมของคนอื่น ๆ (ในสื่อมวลชน)
- 2.4 เข้าใจตนเองอย่างถ่องแท้

3. ความต้องการรวมตัวและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Integration and Social Identity)

- 3.1 เข้าใจสถานการณ์แวดล้อมของบุคคลอื่นในสังคม

¹⁰Dennis McQuail, 1995, อ้างถึงใน จรินทร์ ธนาศิลป์กุล, “การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจต่อเว็บไซต์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), น., 19-20.

- 3.2 แสดงออกร่วมกับผู้อื่นและได้รับการยอมรับจากสังคม
- 3.3 นำไปใช้ในการสนทนาและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
- 3.4 ใช้เป็นเพื่อน แทนเพื่อนในชีวิตจริง
- 3.5 ช่วยในการดำเนินบทบาทในสังคม
- 3.6 ช่วยให้ผู้สามารถติดต่อสื่อสารกับครอบครัว เพื่อน และสังคม
- 4. ความต้องการความบันเทิง (Entertainment)
 - 4.1 หลีกหนีหรือหลีกเลี่ยงจากปัญหาต่าง ๆ
 - 4.2 ผ่อนคลาย
 - 4.3 ได้รับวัฒนธรรมที่แท้จริงตามธรรมชาติ (Intrinsic Cultural) หรือได้รับความเพลิดเพลินทางสุนทรีย์ (Aesthetic Enjoyment)
 - 4.4 ใช้เวลาให้หมดไป
 - 4.5 ปลดปล่อยอารมณ์
 - 4.6 กระตุ้นความรู้สึกทางเพศ

วิลเลียม (William) ได้กล่าวถึงความพึงพอใจที่ได้จากสื่อว่าเกิดจากความสามารถในการตอบสนองของความต่าง ๆ ได้แก่ ¹¹

1. การติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น (Human Contact) เพื่อมีเพื่อนและทำให้ไม่รู้สึกโดดเดี่ยว โดยการเปิดโทรศัพท์ทิ้งไว้เพื่อไม่ให้เหงา การพูดคุยกับผู้อื่น
2. การติดตามเหตุการณ์ (Surveillance) โดยการติดตามเหตุการณ์ที่อาจมีความเกี่ยวข้องกับตนเอง
3. การเข้าใจสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Understanding) เรียนรู้ที่เราเป็นสมาชิกของสังคมแบบไหน และมีวิธีการดำเนินชีวิตอย่างไร
4. การหลบหนีหรือผ่อนคลาย (Escape/ Release) โดยหลบหนีจากชีวิตประจำวันที่น่าเบื่อ และหลีกเลี่ยงการคิดถึงสิ่งที่รบกวนจิตใจอยู่
5. การสร้างเอกลักษณ์ให้แก่บุคคล (Personal Identity) โดยการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองมากขึ้น เพื่อรู้สึกเชื่อมั่นในตนเองและเข้าใจตนเองมากขึ้น จากการบำบัดทางจิตเมื่อได้เห็นคนที่มีลักษณะเหมือนตนผ่านหนังสือ ภาพยนตร์ หรือรายการโทรทัศน์

¹¹William, Frederick, 1996, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, น. 18.

6. การได้รับความพึงพอใจโดยทันทีทันใด (Outright Pleasure) คือการได้รับความรู้สึกดี ๆ เช่น ความตื่นเต้น มีความสุข ฯลฯ

7. การได้รับความรู้/วิธีการปฏิบัติ (Gaining Knowledge/ Know-how) เพื่อความเข้าใจในส่วนต่าง ๆ

8. การเป็นแรงบันดาลใจ (Inspiration) ในการสร้างสรรค์ความคิดใหม่ จากแนวคิดเกี่ยวกับความต้องการของผู้รับสารต่อการเปิดรับและใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนของแมคควอล (Denis McQuial) ที่ได้กล่าวถึงนั้น ผู้ศึกษาได้นำมาเป็นกรอบในการสร้างแบบสอบถาม เพื่อวัดความต้องการและเหตุผลในการเปิดรับเว็บไซต์โดยเลือกเฉพาะความต้องการในส่วนที่เกี่ยวข้องและมีการให้บริการบนเว็บไซต์เท่านั้น โดยผู้ศึกษาแบ่งความต้องการออกเป็น

1. ด้านข่าวสารสารสนเทศ (Information)
2. ด้านการสร้างควมมีเอกลักษณ์ให้แก่บุคคล (Personal Identity)
3. ด้านการรวมตัวและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Integration)
4. ด้านความบันเทิง (Entertainment)

อนึ่งการเลือกรับข่าวสารที่มีอยู่มากมายเพื่อตอบสนองการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจนั้น ผู้รับสารมิได้รับข่าวสารนั้นไว้ทั้งหมด แต่จะทำการเลือกข่าวสารที่สอดคล้องกับความต้องการและความพอใจของตนโดยใช้กระบวนการเลือกสรร (Selective Process) การที่บุคคลแต่ละบุคคลหรือผู้รับสารจะเปิดรับสื่อใด ๆ นั้น ก็ด้วยพิจารณาว่าสื่อ นั้นได้ให้ประโยชน์แก่ตนอย่างไรบ้าง นั่นคือการใช้ประโยชน์จากผู้รับสารได้มองเห็นประโยชน์จากการเปิดรับสื่อตนเอง

จากทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจดังกล่าว ผู้ศึกษาได้นำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดหลักในการศึกษาเรื่อง "พฤติกรรมกรเปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ตในการดำเนินชีวิตประจำวันของกลุ่มวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร" เพื่อศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์ พฤติกรรมกรเปิดรับ เหตุผลในการใช้ การใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาคือ กลุ่มวัยรุ่นที่มีอายุ 13 ถึง 16 ปี ที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร

ทฤษฎีความคาดหวังจากสื่อ (Expectancy Value Theory)

ทฤษฎีความคาดหวังจากสื่อเป็นทฤษฎีหนึ่งที่เกิดขึ้นมาจากแนวคิดทฤษฎีพฤติกรรมและแรงจูงใจ ซึ่งใช้แนวทางการอธิบายพฤติกรรมผู้รับสารด้วยหลักการเดียวกัน และเป็นหลักการที่

พัฒนามาจากแนวทางทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจ ซึ่งเน้นการใช้สื่อว่าเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นอย่างมีเป้าหมายและเหตุผล ตามหลักการที่ว่า พฤติกรรมของมนุษย์ล้วนแต่เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยตั้งใจ นักวิชาการสื่อสารจึงได้นำแนวคิดทฤษฎีนี้มาใช้กับพฤติกรรมการเปิดรับสารของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ที่การใช้สื่อมีลักษณะที่เกิดขึ้นอย่างมีเป้าหมายและผู้รับสารสามารถเลือกทางเลือกของเขาได้¹²

ดังที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า ทฤษฎีความคาดหวังจากสื่อเป็นทฤษฎีมุ่งความสนใจที่ศึกษาแรงจูงใจ (Motivation) ของบุคคลในการใช้สื่อ ซึ่งแรงจูงใจในการเลือกใช้นั้น จะเกิดมาจากการคาดการณ์เอาไว้ล่วงหน้าก่อนแล้วว่า สื่อแต่ละประเภทจะให้รางวัล หรือผลทางบวกแก่ผู้รับสารในลักษณะใดบ้าง เช่น การดูข่าวก็ได้รางวัลเป็นข้อมูล การดูหนังก็ได้รางวัลเป็นความสนุกสนานบันเทิง เป็นต้น รางวัลที่เกิดมาจากการใช้หรือเปิดรับสื่อนั้น จะมีลักษณะเป็นผลทางจิตใจที่ทำให้บุคคลกำหนดคุณค่า (Value) แก่ผลลัพธ์รางวัลแบบต่าง ๆ เช่น บางคนอาจถือว่าผลลัพธ์ที่เป็นรางวัลทางใจแบบความเพลิดเพลินสำคัญกว่าข่าวสาร จึงเปิดอ่านหน้าละครในหนังสือพิมพ์ก่อนจะอ่านข่าว เป็นต้น โดยผลลัพธ์ที่เป็นรางวัลทางใจนี้เรียกว่า “ความพึงพอใจที่ได้รับจากสื่อ” (Media Gratification)¹³

แมคควอล และเกอริวิตซ์ (McQuail and Gurevitch) ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับแนวทฤษฎีนี้ว่า ในการนำแนวทฤษฎีนี้มาประยุกต์ใช้กับการศึกษาผู้รับสารนั้น พฤติกรรมการเปิดรับสื่อถูกมองว่าเป็นพฤติกรรมอิสระ ซึ่งผู้รับสารแสวงหาเพื่อจะได้มาซึ่งผลประโยชน์ฉับพลัน (Immediate Benefits) หรือผลประโยชน์ที่จะตามมาในอนาคต (Delayed Benefits) ซึ่งล้วนแต่เป็นผลประโยชน์ที่ผู้รับสารมองเห็นและต้องการ¹⁴

นอกจากนี้ แมคควอล และเกอริวิตซ์ ยังได้เสนอแนวทางปฏิบัติในการนำทฤษฎีความคาดหวังจากสื่อมาใช้ในการศึกษาวิจัยดังนี้

1. ใช้วิธีการตั้งคำถามเพื่อให้ได้คำตอบว่า ทำไมผู้รับสารจึงเปิดรับสื่อต่าง ๆ ผู้รับสารจะรู้ตัวว่าแรงจูงใจของตนคืออะไร คำตอบที่มักจะเป็นคำอธิบายที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมนุษย์

¹²ยุคค เบ็ญจรงค์กิจ, การวิเคราะห์ผู้รับสาร (กรุงเทพมหานคร: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), น. 92.

¹³กาญจนา แก้วเทพ, สื่อสารมวลชน: ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา, น. 314-315.

¹⁴McQuail and Gurevitch, 1974, อ้างถึงใน ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ, การวิเคราะห์ผู้รับสาร, น. 93.

2. อย่าด่วนสรุปว่าพฤติกรรมทุก ๆ อย่างมีความหมายได้ความหมายเดียว ผู้รับสารแต่ละคน อาจให้ประสบการณ์เดียวกันแตกต่างกันไป โดยมักนำเอาความคิดเห็นส่วนตัวเข้าไปปะปนในการให้ความหมายด้วย จึงควรเปิดโอกาสให้ผู้ตอบคำถามในแบบสอบถาม (หรือเครื่องมือแบบอื่น ๆ) อธิบายความหมายของตนประกอบด้วย

3. เมื่อถามคำถาม พยายามค้นหาคำตอบจาก ผลที่ผู้รับสารคาดว่าจะได้รับ (Anticipated Outcomes) จากการเปิดรับสื่อ พยายามมุ่งไปที่ผลในอนาคต ไม่ใช่ผลในอดีต

4. พยายามตีกรอบของคำถามให้อยู่ในขอบเขตของประสบการณ์ทางการสื่อสารเท่านั้น สิ่งอื่น ๆ เช่น บุคลิกภาพ สถานการณ์ชีวิต หรือประสบการณ์ในอดีตนั้น มีความสำคัญน้อยกว่าสิ่งที่ผู้รับสารปัจจุบันมองเห็นว่าจะได้จากสื่อ (ในอนาคต)

โดยสรุปแล้ว ทฤษฎีความคาดหวังจากสื่อเป็นทฤษฎีที่พยายามอธิบายว่า พฤติกรรมทั้งหลายของมนุษย์เกิดขึ้นจากการคาดคะเนที่ได้รับจากการกระหว่างหน้า โดยแสดงพฤติกรรมออกมาเพื่อให้อรรถประโยชน์น่าพึงพอใจสำหรับตน จากรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปรการคาดหวังผลตอบแทนความพึงพอใจกับพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อหรือเปิดรับสื่อตามทฤษฎีดังกล่าว ผู้ศึกษาได้นำกรอบทฤษฎีความคาดหวังจากสื่อ อันได้แก่ ความคาดหวังจากสื่อ อินเทอร์เน็ตของกลุ่มตัวอย่าง ทั้งในลักษณะที่ได้รับผลประโยชน์จับพัตัน และผลประโยชน์ที่จะตามมาในอนาคต ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในใจของผู้รับสาร โดยได้เปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้มีโอกาสแห่งความเป็นอิสระของตนเพิ่มเติมในแต่ละประเด็น ซึ่งสอดคล้องกับแนวทฤษฎีนี้ที่กล่าวว่า ผู้รับสารรู้ตัวว่าตนเองมีทางเลือกอิสระ

แนวคิดด้านลักษณะทางประชากรศาสตร์ (Demographic)

เดอเฟลอร์ (DeFleur) ได้กล่าวว่า บุคคลแต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างนี้มีอิทธิพลถึงพฤติกรรมในการเปิดรับข่าวสารและการเลือกใช้สื่อของผู้รับสาร ซึ่งความแตกต่างนี้เกิดจากคุณสมบัติของผู้รับสารและปัจจัยภายนอกสังคม ดังนี้ 15

1. ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของผู้รับสาร

¹⁵ กาญจนา แก้วเทพ, สื่อสารมวลชน: ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา, น. 302.

ความแตกต่างในการเปิดรับข่าวสารของบุคคลมีผลมาจากลักษณะประชากรศาสตร์เฉพาะตัวของแต่ละบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ซึ่งมีอิทธิพลทำให้บุคคลมีพฤติกรรมการสื่อสารเหมือนหรือแตกต่างกันดังนี้

1.1 อายุ นักจิตวิทยาพบว่าเมื่อบุคคลอายุมากขึ้น โอกาสเปลี่ยนใจหรือถูกชักจูงใจน้อยลง นอกจากนี้อายุยังมีอิทธิพลทำให้การเปิดรับสื่อตามความสนใจ ความเชื่อ หรือพฤติกรรมการรับข่าวสาร

1.2 เพศ สังคมและวัฒนธรรม เป็นตัวกำหนดบทบาทกิจกรรมที่แตกต่างกัน ทำให้ความคิด ค่านิยม ทัศนคติ รวมถึงพฤติกรรมความต้องการ ตลอดจนการตัดสินใจยอมรับสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกัน

1.3 การศึกษา ทำให้บุคคลเกิดความคิด ความต้องการ อุดมการณ์ที่แตกต่างกัน บุคคลที่มีการศึกษาสูงจะสนใจข่าวสารเพราะเป็นผู้รับสารที่ดีและมีความรู้กว้างขวาง จึงมีความเข้าใจสารได้ดีและลึกซึ้งกว่า

1.4 อาชีพ อาชีพที่แตกต่างกันมีแนวคิด ทัศนคติ อุดมการณ์ต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน เพราะอาชีพเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการกำหนดรูปแบบของเวลาและสถานที่ทำให้มีการรับสื่อของแต่ละบุคคลด้วย

1.5 รายได้ เป็นปัจจัยการกำหนดความเป็นอยู่ ความต้องการ ความคิดเห็น ตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคล ดังนั้นบุคคลที่มีรายได้สูง จึงเป็นปัจจัยสนับสนุนให้บุคคลเปิดรับสื่อได้หลากหลายประเภทกว่าบุคคลที่มีรายได้ต่ำ

1.6 ภูมิฐานะ ที่อยู่อาศัย จะเกี่ยวข้องกับสถานภาพทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้บุคคลที่อยู่ในพื้นที่ที่แตกต่างกันมีทัศนคติ พฤติกรรมแตกต่างกัน

2. ปัจจัยด้านบุคลิกภาพและจิตวิทยาส่วนบุคคล

ลักษณะการอบรมเลี้ยงดู การดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ต่างกันมีผลกระทบต่อระดับสติปัญญา ความคิด ทัศนคติ ตลอดจนกระบวนการทางจิตใจในแง่การรับรู้ การเรียนรู้ การสนใจ ทำให้บุคคลสร้างกรอบความคิดเห็น ความเชื่อ ทัศนคติ รวมทั้งค่านิยมภายในตัวเองมาเป็นบุคลิกภาพส่วนบุคคล

1. ประสบการณ์ บุคคลจะแสวงหาข่าวสารแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ของตน

2. การประเมินสาระ ประโยชน์ของข่าวสาร บุคคลจะแสวงหาข่าวสารเพื่อตอบสนองจุดประสงค์ของตน

3. ภูมิหลัง บุคคลที่มีภูมิหลังแตกต่างกันจะให้ความสนใจต่อเนื้อหาข่าวต่างกัน

4. การศึกษาและสภาพแวดล้อม มีผลต่อเนื้อหาของสาร และพฤติกรรมการเลือกรับ
สื่อของบุคคล
5. ความสามารถในการรับสาร เป็นเรื่องเกี่ยวกับสภาพร่างกายและจิตใจของบุคคล
ทำให้มีผลต่อพฤติกรรมการเปิดรับสารที่แตกต่างกัน
6. บุคลิกภาพ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ การโน้มน้าวใจ และพฤติกรรมของตน
7. อารมณ์ สถานภาพทางอารมณ์เป็นอุปสรรคต่อความเข้าใจความหมายของสาร
8. ทัศนคติ เป็นตัวกำหนดท่าทีในการรับและการตอบสนองข่าวสารที่เปิดรับ
จากแนวความคิดลักษณะประชากรศาสตร์ พบว่า ลักษณะทางประชากรศาสตร์ ปัจจัย
ด้านบุคลิกภาพ จิตวิทยาส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคมที่แตกต่างกัน ส่งผลให้บุคคลมีพฤติกรรม
ที่แตกต่างกัน ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงได้นำแนวความคิดด้านลักษณะประชากรศาสตร์ มาเป็นกรอบ
ความคิดในการศึกษาความแตกต่างของผู้รับสารแต่ละบุคคล โดยในการศึกษาครั้งนี้
ผู้ศึกษาได้นำแนวความคิดของ เดอเฟลอร์ มาเป็นเครื่องมือในการวัดความแตกต่างของผู้รับสาร
แต่ละบุคคล ซึ่งได้แก่ ความแตกต่างในเรื่องของ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้

แนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่น (Adolescence)

สแตนเบอร์ก (Steinberg)¹⁶ ได้อธิบายคำว่า "วัยรุ่น" ว่าตรงกับคำว่า "Adolescence" ในภาษาอังกฤษ และมีรากศัพท์มาจากคำกริยาในภาษาละตินว่า "Adolescere" หมายถึง การเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้น ช่วงวัยรุ่นจึงหมายถึง ช่วงเวลาแห่งการเติบโต จากวัยเด็กที่ยังขาดวุฒิภาวะไปสู่การเป็นผู้ใหญ่ วัยรุ่นจึงเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจำเป็นต้องมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาไปพร้อม ๆ กัน ในการเข้าสู่วัยรุ่นของเด็กชายและเด็กหญิงนั้นถือเอาการเข้าสู่วุฒิภาวะทางเพศเป็นเกณฑ์ ทั้งนี้ ทั้งสองเพศจะเข้าสู่วุฒิภาวะทางเพศไม่พร้อมกันขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมหลายประการ เช่น อาหาร สภาพความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม รวมถึงสภาพแวดล้อมอื่น ๆ โดยสามารถเห็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น ด้านระบบอวัยวะภายในร่างกาย อาทิ เพศหญิง เริ่มมีประจำเดือนมาเป็นครั้งแรก เพศชายจะมีการผลิตเซลล์สืบพันธุ์ การเปลี่ยนแปลงของระบบอวัยวะภายในร่างกาย จะมีผลกระทบต่อความเจริญทางด้านอื่น ๆ เช่น อารมณ์อ่อนไหวง่าย เต็มไปด้วยความเพ้อฝัน

¹⁶Steinberg, Laurence, Adolescence (Boston Mass: McGraw-Hill, 1996), pp. 161-164.

อุดมคติสูงส่ง มองโลกในแง่ดี ต้องการยอมรับจากกลุ่ม เริ่มรักเพื่อนต่างเพศ รักความอิสระ และ
ต้องการความอบอุ่น

อีริกสัน (Erikson)¹⁷ ให้ความเห็นว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่มนุษย์พยายามค้นหาความต้องการที่แท้จริง เรียนรู้บทบาทหน้าที่ และพัฒนาความสามารถเฉพาะตน เพื่อที่จะวางแผนชีวิตต่อไปในอนาคต ซึ่งถ้าในวัยนี้วัยรุ่นประสบความสำเร็จในการค้นหาเอกลักษณ์ของตัวเอง ก็จะส่งผลให้วัยรุ่นเข้าใจในบทบาทหน้าที่ และเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่รู้จักความสามารถของตน รวมทั้งมีการวางแผนชีวิตที่เหมาะสม ในทางตรงกันข้าม หากเกิดความล้มเหลวในการค้นหาเอกลักษณ์เฉพาะตน วัยรุ่นก็จะสับสนในบทบาทหน้าที่ และมีผลกระทบต่อการเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต นอกจากนี้ยังเป็นวัยที่ค้นหาเอกลักษณ์ของตัวเองแล้ว วัยรุ่นยังปรารถนาที่จะเป็นเหมือนผู้ใดผู้หนึ่งในสังคม นั่นคือวัยรุ่นจะเลือกเอาลักษณะบางอย่างของผู้อื่นมาใช้เป็นลักษณะของตนเอง โดยต้นแบบมักจะได้แก่ พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง และครูอาจารย์ แต่การเลียนแบบพฤติกรรมนั้นมิได้จำกัดเฉพาะพฤติกรรมที่ดี วัยรุ่นอาจรับเอาลักษณะก้าวร้าว หรือรุนแรงมาได้หากวัยรุ่นผู้นั้นประสบกับเหตุการณ์ที่โหดร้าย หรือรุนแรงในชีวิต หรืออาจจดจำพฤติกรรมที่ไม่ดีมาจากบุคคลที่ใกล้ชิด ภาพยนตร์ ละคร หรือเกมต่อสู้ต่าง ๆ ก็ได้

พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน¹⁸ ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า "วัยรุ่น" หมายถึง วัยที่มีอายุระหว่าง 13 ถึง 19 ปี เป็นวัยย่างเข้าสู่วัยหนุ่มสาวคล้ายกับคำว่าเยาวชน มีคำใกล้เคียงที่เกี่ยวข้องเช่น รุ่นหนุ่มสาว แกรุ่น และกระเตาะ ให้กับผู้หญิงที่เพิ่งแตกเนื้อสาว ส่วนผู้ชายใช้คำว่ารุ่นกระตัง หมายถึง เพิ่งรุ่นหนุ่ม ซึ่งดูเหมือนว่า คำไทยแต่เดิมจะไม่มีคำว่า "วัยรุ่น" อันหมายถึง ช่วงเวลาระหว่างเด็กกับความเป็นหนุ่มเป็นสาวหรือผู้ใหญ่โดยตรง

¹⁷ ศรีเรือน แก้วกังวาล, จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย, พิมพ์ครั้งที่ 9, 2 เล่ม (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), น. 4-7.

¹⁸ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, น. 1062.

การแบ่งช่วงอายุของวัยรุ่น

เพียเจท์ (Piaget) ¹⁹ ได้เน้นว่าพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์จะเป็นไปตาม
 ขั้นตอนมีทั้งหมด 4 ขั้นตอนตามลำดับ คือ

1. ขั้นตอนการใช้ประสาทสัมผัส (Sensorimotor Stage) เป็นพัฒนาการทาง
 สติปัญญาขั้นตอนที่ทารกแรกเกิด ถึง 2 ขวบ จะใช้ประสาทสัมผัสและตอบสนองต่อสิ่งเร้าและ
 สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม เช่น ทารกจะลืมตาเมื่อมีแสงสว่างมากกระทบ เป็นต้น

2. ขั้นเตรียมการ (Preoperational Stage) เป็นพัฒนาการทางสติปัญญาขั้นที่สอง
 ของเด็กวัย 3 ถึง 7 ขวบ ซึ่งถือว่าตนเองเป็นผู้ใหญ่ หรือเป็นศูนย์กลางของสังคม (Ego Centric) จึง
 เอาแต่ใจตนเอง ขาดความมีเหตุมีผล ขาดความรู้สึกผิดชอบชั่วดี กฎหมายบ้านเมืองจึงไม่เอาผิด
 แก่เด็กอายุไม่เกิน 7 ขวบ ที่กระทำความผิดทางกฎหมาย ขั้นนี้เป็นขั้นเตรียมการทางสมองที่จะเริ่ม
 มีเหตุมีผลต่อไป

3. ขั้นเรียนรู้รูปธรรม (The Concrete Operation Stage) เป็นพัฒนาการของเด็กวัย 8
 ถึง 12 ปี สติปัญญาพัฒนาดีขึ้น สามารถใช้ความคิด ในการเกิดความคิดรวบยอดของวัตถุสิ่งของ
 มิติต่าง ๆ ได้แก่ ความกว้าง ยาว ลึก และมิติของเวลา วันนี้ พรุ่งนี้ เข้าใจในการใช้เหตุผลและการ
 เปรียบเทียบ ได้แก่ มากกว่า น้อยกว่า ใหญ่กว่า สั้นกว่า ยาวกว่า และเท่ากันสามารถจัดรวมและ
 จัดแยกประเภทของสิ่งของได้

4. ขั้นเรียนรู้สิ่งที่เป็นนามธรรม (Formal Operation Stage) เป็นพัฒนาการของเด็ก
 วัยรุ่น (13 ถึง 16 ปี) เป็นพัฒนาการของเด็กวัยรุ่น (13 ถึง 16 ปี) สติปัญญาของเด็กวัยรุ่นจะ
 พัฒนาได้ดีประมาณ 90 เปอร์เซ็นต์ จึงสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมนามธรรม
 ตลอดจนหลักตรรกศาสตร์ได้นอกจากนี้ยังเข้าใจกฎเกณฑ์ของสังคม สามารถตัดสินใจแก้ปัญหา
 และทดสอบข้อสมมติฐานและข้อพิสูจน์ต่าง ๆ ได้

พัฒนาการของวัยรุ่น

พัฒนาการที่สำคัญของวัยรุ่นสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประการ ²⁰ ได้แก่

¹⁹ ศรีเรือน แก้วกังวาล, จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย, น. 54-55.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 74-77.

1. พัฒนาการทางด้านร่างกาย (Physical Development) ร่างกายของวัยรุ่นจะมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นต่อระบบอวัยวะภายใน เช่น ในระบบการย่อยอาหาร ระบบการไหลเวียนของโลหิต และระบบการผลิตฮอร์โมนของต่อมไร้ท่อ และลักษณะโครงสร้างภายนอกร่างกาย เช่น การเปลี่ยนแปลงของเสียง การขยายตัวของกล้ามเนื้อและกระดูก การมีขนขึ้นตามร่างกาย และการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะสืบพันธุ์

ทั้งนี้เพื่อให้ร่างกายของวัยรุ่นเจริญเติบโตได้เต็มที่ ผู้ใหญ่ควรเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กในการก้าวเข้าสู่วัยรุ่นโดยการให้ความรู้ และคำแนะนำเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น และการปฏิบัติตัวให้ถูกต้อง เช่น การรักษาความสะอาดร่างกาย การบริหารร่างกายเพื่อให้มี

สัดส่วนงดงาม แนะนำเรื่องการเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ การใช้เวลาร่างกายให้เหมาะสม และการพักผ่อนให้พอเพียง

2. พัฒนาการทางด้านอารมณ์ (Emotion Development) อารมณ์ของวัยรุ่นจะมีลักษณะอ่อนไหวง่าย มีอารมณ์รุนแรงอารมณ์ไม่คงที่ ไม่สม่ำเสมอ และเกิดความเครียดได้ง่าย ทั้งนี้ เนื่องจากวัยรุ่นมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างเห็นได้ชัด จึงทำให้เกิดความกังวลและขาดความมั่นใจในบุคลิกภาพของตนเอง การเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมน และการทำงานของต่อมไร้ท่อจะทำให้วัยรุ่นมีพลังงานมาก และอาจไม่ได้ใช้พลังงานที่มีให้เกิดประโยชน์จนทำให้ผู้ใหญ่ไม่พอใจ เช่น ใช้เวลาส่วนตัวอยู่กับเพื่อน หรือเที่ยวเตร่ตรงตามศูนย์การค้า นอกจากนี้ เมื่อต่อมเพศถูกพัฒนาเต็มที่ วัยรุ่นจะเริ่มสนใจในเพศตรงข้าม และมีพฤติกรรมเรียกร้องความสนใจจากเพศตรงข้ามซึ่งบางครั้งก็อาจจะขัดใจผู้ใหญ่ และทำให้ถูกผู้ใหญ่ต่อว่าจนทำให้เกิดความเครียดได้

3. พัฒนาการทางด้านสังคม (Social Development) วัยรุ่นจะมีการเปลี่ยนแปลงทางเจตคติ และพฤติกรรมทางสังคมในทุกด้าน วัยรุ่นจะต้องการอิสระ เสรีภาพในการคิด การปฏิบัติตัว การคบเพื่อน และต้องการความเป็นส่วนตัว จึงทำให้บางครั้งอาจเกิดปัญหาความไม่เข้าใจกันกับผู้ใหญ่ และส่งผลให้วัยรุ่นหันไปใกล้ชิดกับกลุ่มเพื่อนมากกว่าครอบครัว วัยรุ่นจะให้ความสำคัญกับการคบเพื่อน และต้องการเลือกกลุ่มเพื่อนที่มีค่านิยม และมีความสนใจในสิ่งเดียวกัน เพื่อให้ตนเองได้รับการยอมรับ มีความรู้สึกมั่นใจ และปลอดภัย ทั้งนี้การคบเพื่อนจะช่วยให้วัยรุ่นรู้จักการปรับตัวให้เข้ากับสังคม เรียนรู้การรักษามิตรภาพ มีความเข้าใจตัวเอง และรู้จักรับฟังความเห็นของผู้อื่น

การปรับตัวให้เข้ากับสังคมนับว่าเป็นพัฒนาการที่ยากที่สุดของวัยรุ่น

4. พัฒนาการทางด้านสติปัญญา (Intellectual Development) ช่วงวัยรุ่นเป็นวัยที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาระดับสติปัญญาเป็นอย่างมาก นักจิตวิทยาทางด้านพัฒนาการทาง

สติปัญญาของมนุษย์หลายท่านมีความเห็นตรงกันว่า สติปัญญาของมนุษย์จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ระหว่างอายุ 18 ถึง 20 ปี โดยในวัยนี้มนุษย์จะสามารถให้นิยามของวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน สามารถแบ่งแยกคุณลักษณะของสิ่งของต่าง ๆ ได้ดี มีพัฒนาการทางความคิดรวบยอด และมีความคิดในระดับที่เป็นนามธรรม พัฒนาการทางสติปัญญาของวัยรุ่นปรากฏในหลายรูปแบบ เช่น รู้จักลองตั้งสมมุติฐานหลาย ๆ แบบเพื่อหาข้อสรุปที่ดี สามารถแก้ปัญหามากมาย ๆ แบบ โดยมีกระบวนการคิดที่มีระบบและมีเหตุผล มีความจำดีสามารถจดจำสิ่งที่ตนสนใจได้อย่างแม่นยำแต่มักไม่นำไปใช้ในเรื่องการเรียน มีความคิดกว้างไกล มีจินตนาการคิดฝันถึงสิ่งต่าง ๆ อยากรู้ อยากเห็น อยากทดลอง และมีความเชื่อมั่นในความเชื่อหรือความเห็นของตนอย่างรุนแรง

ชีวิตของวัยรุ่น

การเรียนรู้ทุกอย่างที่จำเป็นและเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต โดยเป็นการเรียนรู้ในชีวิตจริง ซึ่งได้แก่การเรียนรู้ในสิ่งต่อไปนี้

1. เรียนรู้ตนเอง คือ เริ่มจากเราต้องรู้จักตัวเองก่อนว่าเราเป็นคนเช่นไรซึ่งตรงนี้เป็นอย่างยิ่งเพราะถ้าเราไม่รู้จักตนเองก็จะไม่สามารถควบคุมตัวเองได้ เช่น ถ้าเรารู้ตัวเองว่า หงุดหงิดง่าย ก็จะต้องเตือนตัวเองให้ใจเย็น หรือถ้าเป็นคนปากกล้า ก็จะต้องระวังคำพูด เป็นต้น ลักษณะเช่นนี้ย่อมทำให้เรามีปัญหา กระทบกระทั่งกับผู้อื่นน้อยลง
2. เรียนรู้ผู้อื่น คือ เราไม่ได้อยู่คนเดียวในโลก มีครอบครัว มีสังคมในที่ทำงานและสังคมอื่น ๆ ดังนั้นเราต้องเรียนรู้คนที่อยู่รอบตัวเรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่เราจะต้องพบปะสังสรรค์ด้วยเสมอในชีวิตประจำวัน เราจำเป็นต้องรู้จักให้มาก เพราะการที่เรารู้จักคนเหล่านี้มากเท่าไรก็จะยิ่งทำให้เราสามารถควบคุมสถานการณ์ของการอยู่ร่วมกันได้มากเท่านั้น
3. เรียนรู้สังคมและการเปลี่ยนแปลง คือ เราต้องตระหนักว่า สังคมและข้อมูลต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การที่เรามีข้อมูลที่ถูกต้องย่อมช่วยให้สามารถตัดสินใจในเรื่องราวต่าง ๆ ของการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม ถูกต้องและเที่ยงตรง
4. เรียนรู้จังหวะและโอกาส คือ เราต้องเรียนรู้จังหวะชีวิต เพราะในการดำเนินชีวิตของเราไม่สามารถควบคุมปัจจัยต่าง ๆ ได้ ดังนั้น การดำเนินชีวิตต้องอาศัยจังหวะและโอกาสที่เหมาะสม ต้องรู้จักรุกเมื่อโอกาสเอื้ออำนวย และรู้จักถอยเมื่อโอกาสไม่เอื้ออำนวย ไม่ใช่รุกตลอดเวลา การที่เราพยายามทำอะไรในบรรยากาศหรือสถานการณ์ไม่เอื้ออำนวย นอกจากจะต้องใช้ทรัพยากรมากแล้ว บางครั้งอาจนำมาซึ่งความขัดแย้ง และผลเสียหายกับตนเองและผู้อื่น

5. เรียนรู้คุณธรรมและจริยธรรม คือ คำกล่าวที่ว่า “ธรรมะค้ำจุนโลก” เป็นคำกล่าวที่เป็นจริงเพราะผู้ที่ขาดซึ่งคุณธรรมและจริยธรรมย่อมทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อนตัวอย่างย่อมมีให้เห็นเสมอ เช่น คนที่เป็นพ่อเป็นแม่ หากขาดคุณธรรมในเรื่องของความรับผิดชอบก็ไม่อาจสามารถเลี้ยงดูบุตรให้เติบโตเป็นคนดีและมีคุณภาพ หรือหากใครที่ขาดคุณธรรมในเรื่องความเกรงกลัวและละอายต่อบาป ก็ย่อมจะไม่มีหระต่อการทำผิดศีลธรรม นั้นย่อมนำมาซึ่งความเดือดร้อนเสียหายแก่ตนเองหรือผู้อื่น

6. เรียนรู้ความจริงแห่งชีวิต คือ เราต้องรู้ว่า ในโลกแห่งความเป็นจริงนั้นมีสองด้านเสมอ เช่น มีสุขก็มีทุกข์ มีสมหวังก็มีผิดหวัง มีดีใจก็มีเสียใจ มีการให้ก็มีการรับ มีสวดยก็มีขี้เหร่มีรวยก็มีจน เป็นต้น ดังนั้น เมื่อสิ่งทีประสบไม่เป็นไปอย่างที่คิดหรือคาดหวังก็ให้เข้าใจว่า นั่นคือความจริงแห่งชีวิตที่ต้องรับให้ได้ เพื่อที่จะปรับและแก้ไขให้เหมาะสมกับสถานการณ์และชีวิตของเรา

ลักษณะโดยทั่วไปของวัยรุ่น

1. เป็นวัยแห่งการเสริมสร้าง (Period of Reconstruction) ในวัยนี้ความเจริญเติบโตทางร่างกายจะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และจะค่อย ๆ ซ้ำลงในตอนปลาย
2. เป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลง (Period of Transformation) ในวัยนี้เป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับชีวิตวัยรุ่นมากมาย ทั้งในร่างกายและจิตใจ และความรู้สึกนึกคิด
3. เป็นวัยที่มีความคิดอยากเป็นอิสระ (Period of Independence) โดยเริ่มคิดพึ่งพาตนเองอยากเรียนรู้ความผิดพลาดด้วยตนเองมากกว่าที่จะเรียนรู้จากคำสั่งสอนของคนอื่น ชอบโต้เถียงถ้าได้รับการขัดขวางอย่างรุนแรง มักมีความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ และหาทางออกในทางผิด ๆ เช่น หนีออกจากบ้าน
4. เป็นวัยที่ต้องเผชิญปัญหา (Period of Problems) โดยในวัยนี้เป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิตซึ่งเรียกว่าวัยรุ่นกฤตติ ปัญหาต่าง ๆ ในการปรับตัวมักเกิดขึ้นเสมอ มีการตัดสินใจอย่างรวดเร็ว ภูมาม แสดงออกทางอารมณ์อย่างรุนแรงและรวดเร็ว อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นวัยพายุ ายุแคม และความเครียด (S t o r m a n d S t r e s s)

ความต้องการและความสนใจของวัยรุ่น

สุชา จันทน์เอม²¹ กล่าวถึงความต้องการของมนุษย์โดยเฉพาะวัยรุ่นมักขึ้นอยู่กับค่านิยมที่แต่ละคนยึดถือและอิทธิพลของกลุ่มที่ตนเข้าร่วม ซึ่งสามารถสรุปความต้องการของวัยรุ่นได้ดังนี้

1. ความต้องการความเป็นอิสระ ความต้องการนี้จะรุนแรงมากในวัยรุ่น เพราะเป็นวัยที่อยู่ระหว่างวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่ วัยรุ่นจะพยายามแสวงหาความจริง พยายามยืนหยัดด้วยตนเอง และแสดงออกซึ่งความเป็นตัวของตัวเอง ไม่ชอบให้ผู้ใหญ่มาก้าวกาย ไม่ชอบให้ใครมาสอน มาคอยช่วยเหลือ บางคนจึงทำอะไรโดยที่ผู้ใหญ่ไม่รู้ไม่เห็น

2. ความต้องการทางเพศ เมื่อเข้าสู่วัยรุ่น ต่อมเพศจะเริ่มทำงานผลิตฮอร์โมนเพื่อควบคุมวุฒิภาวะทางเพศ ทำให้มีความต้องการทางเพศ โดยเริ่มสนใจเรื่องเพศและคบเพื่อนต่างเพศ

ซึ่งครอบครัวมีส่วนในการสร้างความเข้าใจ เอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิด แต่หากถูกขัดขวาง วัยรุ่นอาจจะไม่ยอมทำตามผู้ใหญ่ เพราะเป็นวัยรักแบบหลงใหล ใฝ่ฝัน หรือเป็นความรักแบบรุนแรง วิจิตรพิสดาร โดยมากมักจะรักโดยไม่มีอุดมการณ์ คือ ออกมาในรูปการเพื่อฝัน อาจจะเปลี่ยนแปลงและสิ้นสุดในตัวของมันเอง

3. ความต้องการรวมกลุ่มเพื่อน มีความสำคัญกับวัยรุ่น วัยรุ่นพยายามทำให้เพื่อนยอมรับโดยทำตามเพื่อน แม้จะขัดกับความรู้สึกของตัวเอง เช่น ไม่กล้าขัดใจเพื่อนเรื่องดื่มเหล้า สูบบุหรี่ ฯลฯ ความต้องการที่จะได้รับความนับถือจากสังคม วัยรุ่นอยากให้สังคมยอมรับ ชมเชย หรือยกย่อง อยากดัง การแสดงออกเป็นไปได้ทั้งในทางบวก และทางลบ เช่น ร่วมกิจกรรมเพื่อแสดงความสามารถต่าง หรือดื่มเหล้า สูบบุหรี่เพื่ออวดว่าตัวเองเป็นผู้ใหญ่แล้ว ต้องการประสบการณ์ใหม่ ๆ ความต้องการนี้อาจจะรุนแรงและหาความพอใจโดยทางใดทางหนึ่ง เช่น ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน การแต่งกายแปลก ๆ อยากมีเพื่อนต่างเพศ ฯลฯ หากได้รับการกีดกัน วัยรุ่นจะซอมนั่น โทก ปิดบัง และในที่สุดอาจเกิดความเสื่อมเสียได้

4. ความต้องการปรัชญาชีวิตที่น่าพอใจ วัยรุ่นจะพยายามซักถามเรื่องที่ตนเองสนใจ และอยากรู้อย่างมีเหตุผล ถ้าได้รับคำตอบที่ไม่พึงพอใจจะซักถามจนกว่าจะได้รับคำตอบ นอกจาก

²¹สุชา จันทน์เอม ,จิตวิทยาพัฒนาการ (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2536), น. 37-38.

นั่น เด็กวัยนี้ยังเป็นพวกอุดมคติสูง มีความกล้าเสี่ยง มีพลังผลักดันสูง ครอบครัวจึงต้องส่งเสริมให้เด็กรู้จักปรัชญาชีวิตที่ดี และถูกต้อง เหมาะสมกับสภาพสังคม เพื่อช่วยให้เด็กรู้จักสร้างมาตรฐาน

ของศีลธรรมให้แก่ตนเอง

ทางด้าน จิวีวรรณ สุขพันธ์ไพฑาราม²² กล่าวว่า ความต้องการและความสนใจของวัยรุ่นประกอบด้วย

1. ความต้องการของวัยรุ่น

1.1 ความต้องการทางด้านสรีระของวัยรุ่น (Physiological Need) ส่วนใหญ่เป็นเรื่อง

- ความหิว ภาระ
 - ความต้องการทางเพศ
 - ความต้องการพักผ่อน
 - ความต้องการทำกิจกรรม
 - ความต้องการอุณหภูมิที่เหมาะสม
 - ความต้องการขับถ่าย
 - ความต้องการหลีกเลี่ยงความเจ็บปวดทางกาย
- วิธีการเพื่อตอบสนองความต้องการเหล่านี้แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับ

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น

1.2 ความต้องการด้านบุคลิกภาพของวัยรุ่น (Psychological Need) ที่เป็นระดับสูงเท่ากับความต้องการทางด้านสรีระ โดยควบคุมคู่ไปกับการพัฒนาการด้านสติปัญญา ดังนี้

- ความต้องการมีฐานะทางสังคมที่ดี (Need for Status)
- ความต้องการเป็นอิสระ (Need for Independence)
- ความต้องการความสำเร็จ (Need for Achievement)
- ความต้องการปรัชญาในการดำเนินชีวิต (Need for Philosophy of Life)

2. ความสนใจของวัยรุ่น

2.1 ความสนใจทางสังคม (Social Interest) ในระยะวัยรุ่นตอนต้นเพศหญิงมีความสนใจในการพบปะสนทนามากกว่าเพศชาย เพราะเพศหญิงจะเข้าสู่วัยรุ่นเร็วกว่าเพศชาย

²² จิวีวรรณ สุขพันธ์ไพฑาราม, ความสนใจของวัยรุ่นทางสังคม (กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2527), น. 15.

1 ถึง 2 ปี เพศหญิงชอบคุยเกี่ยวกับงานเลี้ยง เพศตรงข้าม เรื่องตลกขบขัน หนังสือ ภาพยนตร์ ดนตรี กีฬา ครูอาจารย์ และเพื่อน ๆ ที่โรงเรียน ส่วนวัยรุ่นชาย ชอบคุยเรื่องกีฬา ภาพยนตร์ เพศตรงข้าม และเรื่องการเมือง นอกเหนือจากนั้น ทั้งวัยรุ่นเพศชาย และหญิงยังสนใจในชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคลในสังคมด้วย

2.2

ความสนใจส่วนบุคคล

- ความสนใจในการแต่งกาย เช่น การรักษารูปร่างของวัยรุ่นหญิง
- ความสนใจในสุขภาพ ได้แก่ การกิน การป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ
- ความสนใจในเพศตรงข้าม เช่น การปรับตัวให้เข้ากับเพศตรงข้าม
- ความสนใจที่จะแสวงหาความเป็นอิสระในตัวเอง
- ความสนใจในอาชีพเพื่อวางแผนในอนาคต
- ความสนใจในศาสนา การรู้ดีรู้ชั่ว
- ความสนใจในการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น เกม กีฬา อ่านหนังสือ ดูภาพยนตร์

ฟังวิทยุ

ดูโทรทัศน์

เป็นต้น

เป้าหมายชีวิตของวัยรุ่น

ในวัยรุ่นการมีเป้าหมายในชีวิตเป็นเรื่องสำคัญ การค้นพบสิ่งที่ตนเองต้องการ และมีความหวังในอนาคต ทำให้เด็กเชื่อมั่นและต้องการเดินทางไปให้ถึงความมุ่งมั่นในเป้าหมายจะทำให้เด็กตั้งใจ ยึดมั่นในความสำเร็จมากกว่าใช้เวลากับสิ่งที่ยั่ววุ่น ซึ่งทำให้วัยรุ่นต้องกำหนดภาระงานให้กับตนเองเพื่อเป้าหมาย ดังนี้

1. สร้างความมีเกียรติและศักดิ์ศรีของตนเอง
2. สร้างปรัชญาและค่านิยมของตนเอง
3. สร้างการปรับตัวเพื่อไปสู่ความอิสระ
4. เสริมสร้างความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่และบุคคลที่มีอำนาจ
5. สร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนและกับเพศตรงข้าม
6. สร้างบทบาทของผู้ประกอบอาชีพ ทั้งที่ไม่ได้รับการจ้าง หรือผู้ทำงานบ้านที่ไม่ได้รับ

ค่าแรง

จากแนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่น ผู้ศึกษาพบว่า ขอบเขตของการเป็นวัยรุ่น พัฒนาการของวัยรุ่น ความต้องการและความสนใจของวัยรุ่น ส่งผลให้วัยรุ่นมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ดังนั้น

ผู้ศึกษาจึงได้นำแนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่น มาเป็นกรอบความคิดในการกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่จะทำการ ศึกษา โดยนำการแบ่งช่วงอายุวัยรุ่นของ เพียเจท์ (Piaget) มาเป็นขอบเขตของการศึกษากลุ่มตัวอย่าง กล่าวคือ ผู้ศึกษาได้กำหนดนิยามของคำว่าวัยรุ่นให้ชัดเจนเพื่อใช้เฉพาะในการศึกษาครั้งนี้ว่า วัยรุ่น คือ บุคคลที่มีอายุระหว่าง 13 ถึง 16 ปี และอาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร

แนวคิดเกี่ยวกับสื่อใหม่ (New Media)

ไมค์ โฮลลิ่งเวิร์ท (Mike Hollingsworth)²³ ได้กล่าวไว้ว่าสื่อในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก โดยเฉพาะสื่อในเรื่องของความบันเทิง และข้อมูลข่าวสารที่ส่งไปยังผู้รับสาร ซึ่งในปัจจุบันสื่อต่าง ๆ นั้นล้อมรอบไปด้วยสื่ออินเทอร์เน็ต (Internet) และเทคโนโลยีต่าง ๆ สื่อต่าง ๆ มีการติดต่อสื่อสารที่คล้ายกันแทบทุกสื่อไม่ว่าจะเป็น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น

ปัจจุบันโลกของสื่อ (Media) กำลังเปลี่ยนไป โดยเฉพาะในประเทศที่พัฒนาแล้วมีการใช้เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต โทรศัพท์มือถือมากขึ้น เกิดช่องทางสื่อสารใหม่ ๆ ทำให้เกิดสื่อแปลกใหม่หรือที่เรียกว่า “สื่อใหม่ (New Media)” ซึ่งอินเทอร์เน็ตถือว่าเป็นสื่อใหม่ที่เป็นแหล่งข่าวสารข้อมูลความรู้ ความบันเทิง ที่เข้าถึงได้ง่าย มีความสะดวก รวดเร็วในการรับส่งข้อมูลจากแหล่งข่าวสารต่าง ๆ ไปยังผู้ใช้ หรือจากผู้ใช้สู่ผู้ใช้ด้วยกันเอง อีกทั้งยังมีการพัฒนาทางเทคโนโลยีที่รวดเร็วและทันสมัย เช่น มีบริการดาวน์โหลดโปรแกรมต่าง ๆ บริการเกมออนไลน์ ทำให้จำนวนผู้บริโภคสื่ออินเทอร์เน็ตนั้นมีมาก เนื่องจากโลกของอินเทอร์เน็ตเปรียบเสมือนโลกไร้พรมแดน อินเทอร์เน็ตจึงเป็นสื่อกลางที่สามารถโยงใยถึงผู้คนจากทั่วทุกมุมโลกได้อย่างไม่ยากเย็น ข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในโลกของอินเทอร์เน็ตจึงมีมากมายมหาศาลทั้งด้านดีและไม่ดี อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางการสื่อสารที่กำลังเป็นที่นิยมอย่างมากในสังคมโดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น เพราะอินเทอร์เน็ตทำให้การสื่อสารรวดเร็วมากขึ้น ไม่ว่าจะอยู่ไกลกันแค่ไหนก็สามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็ว ต่างจากการสื่อสารในสมัยก่อนที่ต้องใช้เวลานาน แต่การใช้เน็ตก็ต้องขึ้นอยู่กับดุลยพินิจและวิจารณญาณของผู้ใช้ด้วย เพราะอินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่เปิดกว้าง ไม่มีใครไปขีดกั้นความคิดของใครได้ การเติบโตของสังคมเสมือนบนโลกออนไลน์กำลังกลายเป็นจุดสนใจของนักวิจัย นักวิเคราะห์สำนักต่าง ๆ มากขึ้น เนื่องจากสังคมดังกล่าวเริ่มมีความสนใจในแง่ของการแสดงความรู้สึก

²³Mike Hollingsworth, How to Get In to Television, Radio and New media (London: Continuum International Publishing Group, 2003), pp. 37-38.

มนุษย์และสามารถตอบสนองความต้องการของคนยุคใหม่ได้รวดเร็วทันใจไม่เพียงเท่านั้น คน

ส่วนมากเริ่มปรับตัวกิจกรรมให้เข้ากับเทคโนโลยีทันสมัยได้มากขึ้น

สื่อใหม่ (New Media) สามารถที่จะทำการติดต่อสื่อสารไปยังผู้ใช้ หรือจากผู้ใช้สู่ผู้ใช้ด้วยกันเองได้ คือสามารถที่จะใช้อุปกรณ์ร่วมกันที่อาจอิงถึงตำแหน่ง อินเทอร์เน็ต ดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ โดยบรรดาเทคโนโลยีต่างจะมารวมกันอีกที่จุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่ง เพียงแค่เวลาไม่กี่วินาที ในขณะที่เดียวกัน เครื่องคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์เคลื่อนที่ กลายเป็นข้อมูลข่าวสารหลักและสิ่งบันเทิง สามารถที่จะดูหนัง ฟังการจัดรายการวิทยุผ่านมือถือ หรือเครื่องคอมพิวเตอร์เหล่านี้เป็นการปฏิบัติแห่งโลกที่ไร้พรมแดน (Globalization) กับการพัฒนาข้อมูลข่าวสาร โทรศัพท์ (Telephone) อีเมล (E-mail) อินเทอร์เน็ต (Internet) โทรทัศน์ (Television) วิทยุ (Radio) ระบบคอมพิวเตอร์ (Computer System) เป็นต้น ซึ่งกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน

คนเราในโลกแห่งเทคโนโลยี

จากแนวคิดเกี่ยวกับสื่อใหม่ ซึ่งสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นสื่อใหม่ที่เป็นช่องทางการสื่อสารทางเลือกอีกสื่อหนึ่ง นอกเหนือจากสื่อบุคคล สื่อมวลชน และเป็นทางเลือกที่สำคัญต่อสังคมเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งในปัจจุบันเทคโนโลยีการสื่อสารโดยเฉพาะสื่ออินเทอร์เน็ตได้เติบโตอย่างรวดเร็วและเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตของคนในสังคมยุคนี้ ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงได้นำแนวคิดเกี่ยวกับสื่อใหม่ มาเป็นกรอบความคิดในการศึกษาเรื่อง "พฤติกรรมกาารเปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ตในการดำเนินชีวิตประจำวันของกลุ่มวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร" โดยในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดสื่อใหม่ของ ไมค์ ไฮลิ่งวิช มาเป็นเครื่องมือในการวัดพฤติกรรมกาารเปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ตในการดำเนินชีวิตประจำวัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

น้ำทิพย์ สำเภาประเสริฐ²⁴ ได้ศึกษาเรื่อง "กาารใช้อินเทอร์เน็ตของผู้ใช้ระยะเริ่มต้นในเขตกรุงเทพมหานครกับผลกระทบการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกาารสื่อสาร" ในปี พ.ศ. 2545 พบว่าผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกาารสื่อสารพบว่าผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในเขตกรุงเทพมหานคร

²⁴น้ำทิพย์ สำเภาประเสริฐ, "กาารใช้อินเทอร์เน็ตของผู้ใช้ระยะเริ่มต้นในเขตกรุงเทพมหานครกับผลกระทบการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกาารสื่อสาร," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), น. บทคัดย่อ.

มีความถี่ในการใช้อินเทอร์เน็ต ระดับปานกลาง ได้แก่ 2-3 วันต่อสัปดาห์ และมีระยะเวลาในการใช้อินเทอร์เน็ตในระดับปานกลาง ได้แก่ 2 ชั่วโมงต่อครั้ง พบว่ากลุ่มตัวอย่างนิยมใช้รับส่งจดหมายอิเล็กทรอนิกส์มากที่สุด รองลงมาได้แก่ การสืบค้นข้อมูล ด้วยไฮเปอร์เท็กซ์ นอกจากนี้ยังพบอีกว่า ลักษณะประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ รายได้ ระดับการศึกษา อาชีพ และการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ต

ธนัสต์ เกษมไชยานันท์²⁵ ได้ศึกษาเรื่อง "ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้เว็บไซต์ (Web-Site) ของใช้อินเทอร์เน็ตในเขตกรุงเทพมหานคร" ในปี พ.ศ. 2545 พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้เว็บไซต์คือ ลักษณะประชากรศาสตร์ นั่นคือ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้

ศุภอักษร ปรีดาสุทธิจิตต์²⁶ ได้ศึกษาเรื่อง "พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตในชีวิตประจำวันของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย กรณีศึกษาโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ" ในปี พ.ศ. 2545 ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ใช้อินเทอร์เน็ตที่บ้าน โดยมีระยะเวลาในการใช้แต่ละครั้งเท่ากับ 2 ชั่วโมง ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการใช้อินเทอร์เน็ต เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการติดต่อสื่อสารในกลุ่มเพื่อนมากที่สุด และบริการในสื่ออินเทอร์เน็ตที่ใช้มากที่สุด คือ เวิลด์ ไวด์ เว็บ นอกจากนี้ว่า เพื่อนที่ใช้อินเทอร์เน็ตได้มีผลในการกระตุ้นการใช้อินเทอร์เน็ตของกลุ่มเป้าหมาย

มนต์ชัย ศรีเพชรน้อย²⁷ ได้ศึกษาเรื่อง "ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตของกลุ่มวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร" ในปี พ.ศ. 2547 ผลการศึกษาพบว่า บริการในสื่ออินเทอร์เน็ตที่กลุ่มเป้าหมายเลือกใช้มากที่สุดเป็นอันดับแรก คือ การสืบค้นแบบเครือข่ายใยแมงมุม (WWW) รองลงมาคือ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ ส่วนพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารจากสื่ออินเทอร์เน็ต

²⁵ธนัสต์ เกษมไชยานันท์, "ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้เว็บไซต์ (Web-Site) ของใช้อินเทอร์เน็ตในเขตกรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), น. บทคัดย่อ.

²⁶ศุภอักษร ปรีดาสุทธิจิตต์, "พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตในชีวิตประจำวันของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย กรณีศึกษาโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2545), น. บทคัดย่อ.

²⁷มนต์ชัย ศรีเพชรน้อย, "ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตของกลุ่มวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547), น. บทคัดย่อ.

เน็ตพบว่า กลุ่มเป้าหมายใช้อินเทอร์เน็ตจำนวน 1-3 ครั้งต่อสัปดาห์ มากที่สุด และใช้อินเทอร์เน็ตจำนวนมากกว่า 15 ครั้งต่อสัปดาห์ น้อยที่สุด ส่วนสถานที่ที่กลุ่มเป้าหมายใช้อินเทอร์เน็ตในวันธรรมดามากที่สุดคือ ที่บ้าน และสถานที่ที่ใช้น้อยที่สุดคือ โทรศัพท์มือถือ โดยช่วงเวลาที่ใช้อินเทอร์เน็ตมากที่สุดคือ 18.01-21.00 น. และช่วงเวลาที่ใช้อินเทอร์เน็ตน้อยที่สุดคือ 00.00-00.03 น. สถานที่ที่กลุ่มเป้าหมายใช้อินเทอร์เน็ตในวันหยุดมากที่สุดคือ ที่บ้าน และสถานที่ที่ใช้น้อยที่สุดคือ โทรศัพท์มือถือ โดยช่วงเวลาที่ใช้อินเทอร์เน็ตมากที่สุดคือ 21.01-24.00 น. และช่วงเวลาที่ใช้อินเทอร์เน็ตน้อยที่สุดคือ 03.01-06.00 น. ในส่วนของวัตถุประสงค์ในการเปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ตพบว่า กลุ่มเป้าหมายมีวัตถุประสงค์เพื่อสนทนากับบุคคลอื่น มากที่สุด และเพื่อต้องการคำแนะนำ น้อยที่สุด ส่วนประโยชน์ที่ได้รับจากสื่ออินเทอร์เน็ตก็คือ ได้รับประโยชน์ในด้านสารสนเทศ มากที่สุด และได้รับประโยชน์ในด้านความต้องการสร้างความเป็นเอกลักษณ์ให้แก่บุคคล น้อยที่สุด นอกจากนี้ ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตของกลุ่มวัยรุ่นอายุ 15-19 ปี คือ ลักษณะทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ ตัวแปรเพศ ตัวแปรอาชีพ และตัวแปรรายได้ปัจจัยภายในของกลุ่มวัยรุ่น ได้แก่ ตัวแปรต้องการเล่นเกม ตัวแปรต้องการมีเพื่อนจากการสนทนากับบุคคลอื่น (Chat) ตัวแปรต้องการข้อมูลเพื่อการศึกษา ปัจจัยภายนอกของกลุ่มวัยรุ่น ได้แก่ การได้รับข้อมูลเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ตผ่านทางหนังสือพิมพ์ การได้รับข้อมูลเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ตผ่านทางเพื่อน การได้รับข้อมูลเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ตผ่านทางโทรทัศน์

อรอุมา ศรีสุทธิพันธ์²⁸ ได้ศึกษาเรื่อง "ความคิดเห็นและพฤติกรรมการเปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ตกับรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในเขตกรุงเทพมหานคร" ในปี พ.ศ. 2545 ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มีความถี่ในการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในระดับต่ำเพียง 1-3 ครั้งต่อสัปดาห์ และมีระยะเวลาในการเปิดรับอินเทอร์เน็ต 2 ชั่วโมงต่อครั้ง ซึ่งกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่นิยมใช้อินเทอร์เน็ตในช่วงเวลากลางคืน คือ 17.01-24.00 น. อีกทั้งสถานที่ที่กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ไปใช้อินเทอร์เน็ต คือ ที่บ้าน และบริการอินเทอร์เน็ตส่วนใหญ่ที่นิยม คือ เวิลด์ ไวด์ เว็บ นอกจากนั้น เพศที่แตกต่างกันจะมีระยะเวลาในการใช้อินเทอร์เน็ตแตกต่างกัน โดยเพศชายจะมีระยะเวลาในการเปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ตต่อครั้งมากกว่าเพศหญิงและ

²⁸อรอุมา ศรีสุทธิพันธ์, "ความคิดเห็นและพฤติกรรมการเปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ตกับรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในเขตกรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), น. บทคัดย่อ.

รายได้ต่อเดือนที่แตกต่างกันจะมีความถี่ในการเปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ตแตกต่างกัน โดยรายได้ยังมี
น้อยความถี่ในการเปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ตก็จะน้อยลงด้วย

สำนักงานสถิติแห่งชาติ²⁹ ได้ศึกษาเรื่อง “รายงานผลการสำรวจการมี การใช้เครื่องมือ/
อุปกรณ์เทคโนโลยีสารสนเทศ พ.ศ. 2549” จากจำนวนประชากรอายุ 6 ปีขึ้นไปทั้งสิ้นประมาณ
59.51 ล้านคน โดยในจำนวนนี้เป็นผู้ใช้คอมพิวเตอร์คิดเป็น 15.39 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ
25.9 และมีผู้ใช้อินเทอร์เน็ต 8.47 ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ 14.2 เมื่อพิจารณาผลการ ศึกษา
พบว่า เพศหญิงใช้อินเทอร์เน็ต คิดเป็นร้อยละ 14.6 และเพศชายใช้อินเทอร์เน็ต คิดเป็น
ร้อยละ 13.9 โดยเพศหญิงจะใช้อินเทอร์เน็ตมากกว่าเพศชายเล็กน้อย แต่ส่วนใหญ่กลุ่มเป้าหมาย
จะไม่ใช้อินเทอร์เน็ต ซึ่งเพศชายไม่ใช้อินเทอร์เน็ต คิดเป็นร้อยละ 86.1 เพศหญิงไม่ใช้อินเทอร์เน็ต
คิดเป็นร้อยละ 85.4 นอกจากนี้ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่อายุ 6-14 ปี มีอัตรา
การใช้คอมพิวเตอร์สูงสุดคิดเป็นร้อยละ 57.0 รองลงมาคือกลุ่มอายุ 15-24 ปี ร้อยละ 50.4 และ
สถานศึกษาเป็นแหล่งที่มีผู้ใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตสูงสุดคือ ร้อยละ 48.3 และร้อยละ 39.9
รองลงมาคือ ใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตจากที่บ้าน มีร้อยละ 28.6 และ ร้อยละ 25.9

เอแบคโพลล์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ร่วมกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
สร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)³⁰ ได้ดำเนินการสำรวจเรื่อง “พฤติกรรมและผลกระทบของการใช้
อินเทอร์เน็ตจากกลุ่มเยาวชน:กรณีศึกษาเยาวชนอายุ 15 - 24 ปีที่ใช้อินเทอร์เน็ตในเขต
กรุงเทพมหานคร” ระหว่างวันที่ 15 -17 ตุลาคม พ.ศ. 2550 จากกลุ่มตัวอย่าง 1,114 ตัวอย่าง
พบว่า กลุ่มวัยรุ่นเพศชายที่ใช้อินเทอร์เน็ต คิดเป็นร้อยละ 20.8 และกลุ่มวัยรุ่นเพศหญิงคิดเป็นร้อย
ละ 12.2 เคยประกาศหาคู่ทางอินเทอร์เน็ต และวัยรุ่นเพศชาย ร้อยละ 38.8 นัดพบคนรู้จักผ่าน
อินเทอร์เน็ต ส่วนวัยรุ่นเพศหญิงร้อยละ 22.4 ขณะที่กลุ่มวัยรุ่นเพศชาย ร้อยละ 26.6 เคยมี
เพศสัมพันธ์กับคนที่รู้จักทางอินเทอร์เน็ต และกลุ่มวัยรุ่นเพศหญิง ร้อยละ 8.2 ส่วนจุดประสงค์ใช้
อินเทอร์เน็ตเพื่อค้นหาข้อมูลความรู้ คิดเป็นร้อยละ 88.2 เล่นเกมออนไลน์ คิดเป็นร้อยละ 68.1
ดาวน์โหลดเพลง ภาพยนตร์ คิดเป็นร้อยละ 65.1 และใช้บริการจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ คิดเป็นร้อย

²⁹สำนักงานสถิติแห่งชาติ, “รายงานผลการสำรวจการมี การใช้เครื่องมือ/อุปกรณ์
เทคโนโลยีสารสนเทศ พ.ศ. 2549,” (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2549), น. 15-26.

³⁰สำนักวิจัยเอแบคโพลล์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ, “พฤติกรรมและผลกระทบของการใช้
อินเทอร์เน็ตจากกลุ่มเยาวชน:กรณีศึกษาเยาวชนอายุ 15-24 ปีที่ใช้อินเทอร์เน็ตในเขต
กรุงเทพมหานคร,” <<http://www.abacpoll.com>>, 19 พฤศจิกายน 2550.

ละ 5 7 . 9 อีกร้อยละ 60.9 ชอบเล่นเกมออนไลน์ประเภทต่อสู้ ยิงปืน ฟัน เตะ ต่อย และกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 5 3 . 2 เคยดูสื่อลามกทางอินเทอร์เน็ต สำหรับปัญหาหรือได้รับผลกระทบจากการใช้อินเทอร์เน็ตคือ มีพฤติกรรมทางเพศไม่เหมาะสม เช่น มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร หรือมีเพศสัมพันธ์กับคนใกล้ชิดหรือคนในครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 39.9 ทั้งนี้เยาวชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 60.1

เห็นว่าแนวโน้มความรุนแรงของอาชญากรรมทางโลกออนไลน์ในอนาคตเพิ่มขึ้น

ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (เนคเทค)³¹ ได้ทำการสำรวจกลุ่มผู้ใช้อินเทอร์เน็ตประจำปี พ.ศ. 2550 จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 28,582 คน พบว่า เด็กอายุต่ำกว่า 20 ปี ยังเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่นิยมกิจกรรมออนไลน์สุดฮิตในยุคนี้อย่างยิ่ง ทั้งการสนทนาออนไลน์ การเล่นเกม การอ่านหรือเขียนบล็อก และเว็บบอร์ดมากกว่ากลุ่มอายุอื่น ๆ ซึ่งกลุ่มอายุที่เข้ามาตอบแบบสอบถามมากที่สุดอยู่ในระดับอายุตั้งแต่ 20-30 ปี ทำให้กิจกรรมที่ทำบนอินเทอร์เน็ตมากที่สุดของคนกลุ่มนี้ อันดับ 1 ยังเป็นการสืบค้นข้อมูล คิดเป็นร้อยละ 22.9 รองลงมาเป็นอีเมลล์คิดเป็นร้อยละ 20.5 ด้านพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตในช่วงเวลาต่าง ๆ ผู้ตอบระบุว่า ใช้อินเทอร์เน็ตจากบ้านมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ที่ทำงาน และสถานศึกษา ตามลำดับ โดยช่วงเวลาที่ใช้มากที่สุดอยู่ในช่วงเวลา 2 0 . 0 1 - 2 4 . 0 0 น.

งานศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ งานวิทยานิพนธ์ และผลการสำรวจที่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา พบว่า ปัจจุบันอินเทอร์เน็ตได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งการให้บริการการใช้งานแบบ เวิลด์ ไวด์ เว็บ และเว็บไซต์ การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ เป็นสิ่งที่ควรให้ความสนใจ เนื่องจากอินเทอร์เน็ต การใช้งานเว็บไซต์ได้รับความนิยม และมีผู้ใช้อย่างแพร่หลาย หากสามารถนำไปประยุกต์ใช้งานทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนาคุณ ภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสม ก็จะเกิดประโยชน์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษา พร้อมกันนั้นงานวิจัยต่าง ๆ เหล่านี้ยังชี้ให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างการใช้อินเทอร์เน็ตจากอินเทอร์เน็ตของกลุ่มเป้าหมาย ความพึงพอใจ ความต้องการ และลักษณะทางประชากรศาสตร์บางอย่างของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งในการศึกษาเรื่อง "พฤติกรรมการเปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ตในการดำเนินชีวิตประจำวันของกลุ่มวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร" ได้นำกรอบแนวคิดจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเหล่านี้มาเป็นแนวทางในการศึกษาด้วย

³¹ ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (เนคเทค), "กลุ่มผู้ใช้อินเทอร์เน็ตประจำปี พ.ศ. 2550," <<http://www.nectec.or.th/internet>>, 31 ธันวาคม 2550.